

(Grus nr. 71, 2004 s. 7-44)

Nils Bredsdorff

Læsninger i udredningen af magten

”On my pilgrimage I listened in on conversation between political science and power, and it is my duty to report that the terms of discourse have been set by power. We are not the teachers we thought ourselves to be ... In sum, every regime tends to produce a politics consonant with itself, therefore every regime tends to produce a political science consonant with itself. Consonance between state and political science is a problem worthy of the attention of every political scientist.”

Theodore J. Lowi, The state in political science: How we become what we study i: American political science review, vol 86, 1 marts 1992 s. 1. Beretning efter en periode i formandsstolen for APSA.

16 ud af de ca. 65 publikationer på Magtudredningens hjemmeside giver knap nok et forsvarligt grundlag for at diskutere resultaterne af Folketingets Magtudredning. Når det alligevel skal forsøges, er det af to grunde. For det første er der alligevel ikke andre måder at anmelde og kritisere et sådant bibliotek end at udvælge sig en passende mængde og redegøre for valget. Ingen bortset fra måske nogle betalte læsere i forskningsledelsen og Åge Frandsen fra SF¹, vil vel hævde, at de har læst alle 65 bind. For det andet synes der at være en ganske fast hånd bag udvælgelsen og redigeringen – og især den opsamlende og konkluderende brug - af de tres arbejder, hvilket berettiger til at operere med en forestilling om Magtudredningen i meget bestemt fald. Forskningsledelsen og især Lise Togeby og Peter Munk Christiansen har da også været helt usædvanlig aktive i den afsluttende lancering af og forsvaret for centrale pointer i flere af bindene. Meget ofte, og især i den seneste fase, er kritiske eller fejlagtige omtaler og læserbreve blevet korrigeret og kommenteret for at sætte en ganske bestemt tolkning igennem af, hvad fokus og rammer, grundlag og konklusion på udredningen har været.²

Mine udvalgskriterier til denne artikel har i første omgang været negative – udenrigspolitiske og internationale problemstillinger, køns- og mediesociologiske undersøgelser samt minoritets- og indvandrerundersøgelser er valgt fra på grund af min

¹ Jyllandsposten 31.10.03

² Mest hårdtslående var forskningsledelsens svar (Politiken 15.12.03) på Jørgen Øllgaards kronik, Magt må kritiseres for at blive synlig, Politiken d. 9.12.03 om især den manglende analyse af den økonomiske magt, se også Torben Krogs indlæg mod forskningsledelsen 22.12.03 Giftig akademisk argumentation.

manglende detailindsigt eller mangel på interesse. Ud af de resterende ca. 30 har jeg koncentreret mig om den gammeldags magtanalyses emner, dvs. centraladministration, Folketing, interesseorganisationer og eliter samt den politiske sociologis målinger af befolkningens holdninger og reaktioner. Herved er især undersøgelserne af partierne og deres medlemmer og de fleste antropologiske og diskursanalytiske undersøgelser af politikere og vælgere desværre gledet ud – de første p.gr.a. tidspres, de sidste to grupper fordi de kræver en omfattende metodediskussion for at blive omtalt forsvarligt. Men positivt er forskningsledelsens arbejder og et af udredningens smertensbørn, den økonomiske magtanalyses stedmoderlige behandling, taget ud til behandling, jf. oversigten over udvalget i litteraturlisten. Min læsning af Magtudredningen sker i det følgende nærmest kronologisk, men med konstant reference til forskningsledelsens egne arbejder og især *Magt og demokrati – Hovedresultater fra Magtudredningen*, som udkom i oktober 2003.

For at give mulighed for, at læseren kan koncentrere sig om mine mange kritiske kommentarer, og for at markere min uenighed med den sure og sjældent konkrete knurren over Magtudredningens manglende indfrielse af forventningerne, vil jeg til en begyndelse erklære, at jeg finder de fleste af de arbejder, jeg har læst, fagligt relevante og interessante, ja nogle endda rigtig gode. Og flere af dem, jeg ikke har læst, ser spændende og kritikværdige ud, vurderet ud fra de anmeldelser, der trods alt har været.

Anmeldelsens form er brugt for at få en smule greb om hele magtudredningskorpus'et. Det giver nogle fordele i form af bredde i vurderingsgrundlaget og mulighed for at se strukturer eller tendenser i udgivelsesprioriteringen. Men det yder naturligvis ikke retfærdighed til den enkelte kort omtalte og udfra en særlig vinkel anskuede bog. Dette har jeg forsøgt at råde bod på ved at anlægge ensartede kriterier for både hver enkelt af de 16 bøger og for Magtudredningsledelsens brug af dem. For det første vurderes bidragenes metodeovervejelser, deres fremlæggelse af litteraturgrundlaget, fremlæggelsen af alternative tolkninger og udnyttelsen af nye indsigter til at revurdere eller reformulere de herskende forståelser. Især bidragenes forståelse af at være led i en samlet samfundsvidenskabelig proces, der er forpligtet til at forholde sig kritisk og selvkritisk over for den etablerede viden, har i denne anmeldelse fået vægt. Om ikke

andet så fordi Magtudredningens 65 bind og 50 mill. kr. kunne frygtes at være et – bevidst eller ubevidst – led i etableringen af en fast kanon for magtforskningen i Danmark ikke mindst, hvis den ”interne” kritik forfalder.

For det andet vurderes brugen af de enkelte bidrag, dvs. hvorledes enkelte undersøgelsesresultater eller argumentationsforløb anvendes af andre og især forskningsledelsen til opsamlingen. Dette sker fordi både det teoretiske fundament og mange enkeltbidrag i pagt med tidsånden er præget af formuleringer, der lader sig misbruge - slappe og ubegrundede begreber som informationssamfundet er et godt eksempel, dvs. lader sig misbruge. Men det sker først og fremmest fordi den type politiker-bestilt forskning, som de nordiske magtudredninger repræsenterer i sig selv opfordrer til agtpågivenhed mod misbrug. Den forskning, der foregår så tæt på magten, må studeres minutiøst i forhold til videnskabelige metodediskussioner, fordi den type tilsyneladende eksotiske diskussioner – der normalt primært garanterer og støtter det videnskabelige samfunds interne forsøg på at opretholde hæderlighed og troværdighed eller videnskabelighedens adskillelse fra pseudovidenkaben og politikrådgivningen – her skal hjælpe med til at fastholde distancen til opdragsgiveren.

Kritikken af bestilt forskning må være ekstra kritisk og selektiv over for, hvad der kan passere som godt nok, fordi alles – og i sær de bevilgende myndigheders – øjne hviler på den. Risikoen for standardsætning er stor og, som Lowi siger, den sker umærkeligt. At dette sker, mens den øverste politiske myndighed er ude efter eksperter, der har upopulære meninger, understreger bare alvoren i det sagte. Der er ikke megen samfundsforskning, der har fået så meget opmærksomhed som Magtudredningen, selvom det i relation til debat om forskningsresultaterne ikke synes af meget.

Nogle vil ane arkaiske popperske toner bag alt dette. Og ganske rigtigt: Samfundsvidenskaberne er i et metodologisk morads og i en ødelæggende postmodernistisk og socialkonstruktivistisk ’alt er fortolkning’ dødedans, som bedst mødes med det popperske videnskabspolitiske svar på Trotskys begreb om den permanente revolution, den permanente og intensive kritik. *Videnskabeligt arbejde skal kritiseres omhyggeligt, systematisk og hensynsløst.* Provokerende og problematisk har

Popper formuleret det således: ”Kriteriet på en teoris videnskabelige status er dens falsificerbarhed, dens mulighed for at blive gendrevet eller dens prøvbarhed”³. Hvis man gør sig umage for at glemme sin (forsimplede) skolelærdom om, at falsifikationstesen er smidt på historiens mødding, og lægger vægt på kravet om gendrivelsesmulighed eller kritiserbarhed, så ser man ideen i en kritisk videnskabspolitik, som hvis den bliver brugt permanent og offentligt, kan rydde op i den postmoderne tågedannelse sløvhed – og gengive både socialkonstruktivismen og den sproglige vending deres skarpe kritiske potentialer. Denne praktiske og sociale del af metodediskussionen i et poppersk perspektiv er ikke blot fraværende i Magtudredningens optik, men med få undtagelser fraværende i det danske forskersamfund.

1. Magtudredningen som tilstandsrapport for samfundsforskningen

Der har været nogen diskussion om, hvorvidt forskningsledelsen var fagligt (for) snævert sammensat – primært politologer – og at den manglende bredde gav sig udslag i, at kun dele af magten blev analyseret, eller at et særligt politologisk magtbegreb var fremherskende. Men Magtudredningen har redegjort for projekternes faglige sammensætning på sin hjemmeside, og en egentlig analyse af dette problem må afvente fremkomsten af egentlige beviser for, at ikke-politologiske eller særlige faglige vinkler er blevet snittet fra i behandlingen af projektansøgninger. Intet er indtil nu kommet

³ Karl R. Popper, *Kritisk rationalisme*, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1996 s. 44. Det overordnede metodespørgsmål kan således i forbindelse med en undersøgelse af Magtudredningen også fremstilles som overvejelserne over de måder, hvorpå man bedst lægger resultater åbne for kritik og afvisning. Redaktionen har bedt mig om en præcisering af mit metodiske udgangspunkt: Den betingede tilslutning til den popperske kritiske rationalismes videnskabspolitik er inspireret af Steve Fullers fremragende og provokerende '*Kuhn versus Popper*,' Icon Books, Cambridge 2003, som udkommer på dansk i foråret. (Bogen indeholder også en nytolkning af mødet mellem Adorno og Popper i Positivismusstreit). I mit forhold til Popper er der tale om inspiration og kritisk tilslutning, men vigtigere her er diskussionen mellem Popper, Feyerabend og Lakatos kritisk vendt mod Thomas Kuhn eksemplificeret i indlæggene i den berømte konfrontation i *Criticism and the Growth of Knowledge*, London 1970. De er netop inspirerende for en anmeldelse af den danske videnskabelige analyse af magten. Den fyrre år gamle diskussion endte som bekendt med, at Kuhn løb med sejren, men diskussionen viser, at det var andet end hans kritiske indsigter, der bevirkede det. Om sin udvikling og kritik af Popper siger en af deltagerne, Lakatos: ”The main difference from Popper’s original version is, I think, that in my conception criticism does not – and must not – kill as fast as Popper imagined. Purely negative, destructive criticism, like ‘refutation’ or demonstration of an inconsistency does not eliminate a programme. Criticism of a programme is a long and often frustrating process and one must treat budding programmes leniently.” Lakatos and Musgrave (eds.) *Criticism and the Growth* op. cit. s. 179. Jeg ikke helt enig med Lakatos og har ikke opfattet Magtudredningen som et ”spirende” forskningsprogram og har derfor ikke behandlet den ”lempeligt”. Forskningsledelsen er med Lowis ord blevet det, de studerede: en del af Magten og må kritiseres under hensyntagen til dette.

frem, og universitetsverdenens tendens til brødnid og hundeslagsmål gør forfølgelsen af dette spor i kritikken af Magtudredningen uinteressant uden uafviselig dokumentation. Selve forløbet af det oprindelige folketingsudvalgs arbejde, og udpegningen af forskningsledelsen og dens formand rummer mange historier og muligheder for politiske korridorftaler og myter. Særlig i forbindelse med studier af den økonomiske magt har forskningsledelsen klart markeret, at man ønskede ansøgninger. Den stærke fokusering på manglen på analyser af den økonomiske magts praktiske adfærd risikerer at fordreje hele kritikken af Magtudredningen til et spørgsmål om fraværet af en håndfuld økonomer eller en liste over personnavne. Den akademiske verden – og den øvrige verden – har fået den magtanalyse de danske universiteter var i stand til at levere. Al akademisk kritik af værket må også være selvkritik. Al politisk kritik bør overveje, om ikke de mange klagesange over, at værket ikke blev som forventet, skulle rettes til de politikere, der gennem fire år nørklede sig frem til det kompromis, der blev grundlaget for Magtudredningen. Kompromiset satte ingen rammer eller prioriteringer for forskningsledelsen og fulgte end ikke op på sine egne vage forslag om en eller anden form for løbende sparring mellem politikere og forskere.

Det har skortet på anmeldelser af publikationerne og anden faglig kritik, især hvis man ser bort fra slutspurten i efteråret 2003, og der har ganske enkelt ikke været noget der med rimelighed kan kaldes en offentlig debat.⁴ I perioden mellem Nyrup Rasmussen og Hans Engells første aftale i foråret 94 om en magtundersøgelse og til Magtudredningen blev nedsat i sommeren og efteråret 97, blev undersøgelsen dømt død flere gange af såkaldte politiske kommentatorer. Ved dens afslutning, blev der igen talt om, at den ikke indfrie de forhåbningerne eller de faglige ambitioner. Bortset fra en enkelt skandale⁵ og en nogen steder heftig kritik af udredningens første elitestudie har der været noget spøgelsesagtigt over det 50 millioner kroners flagskib for samfundsvidenskaberne, som med nød og næppe blev søsat men pludselig til slut dukker ud af tågerne med en kaotisk strøm af publikationer og annoncering af endnu flere i den kommende tid. Emnet for udredningen taget i betragtning er det værd at

⁴ Min vurdering baserer sig på afsøgning af Infomedia for både anmeldelser og omtaler og debatter, for slet ikke at tale om egentlige kritiske vurderinger af forskningsresultaterne i publikationerne.

⁵ Politiken 18.10.01 i forbindelse med en undersøgelse af spindoktorer.

huske, at Magtudredningen er en politisk institution, og derfor måske udformet og sammensat, så politikerne fortsat kunne have snor i resultaterne.

I sin første bog *Den demokratiske udfordring* giver forskningsledelsen den formulering, som kom til at styre arbejdet frem til ”hovedresultaterne” i slutrapporten *Magt og demokrati i Danmark*: ”Vi stiller spørgsmålet, om der er tegn på, at demokratiet i Danmark ikke fungerer så godt, som det har gjort, eller så godt som vi gerne ville have, at det skulle gøre. Bogen handler således om det politiske liv, som det udspiller sig indenfor rammerne af den danske Grundlov. Bogen handler om borgerne og om myndigheder og om samspillet imellem dem.” (s. 11) Det tilføjes, at bogen er ”en kombination af forskning og debat, som vi ønsker skal være et af Magtudredningens kendetegn.” Mens det sidste ønske som sagt aldrig blev indfriet, viser citatet måske hen til udredningens centrale problem: at ordet magt ikke optræder. I selve den titel, som Folketinget udstyrede Magtudredningen med ”En analyse af demokrati og magt i Danmark”, ligger en mulighed for en ligestilling mellem en tilstandsrapport for demokratiets udvikling og en magtanalyse. Og denne ligestilling har igen muliggjort en skridning i projektets fokus både væk fra magten og væk fra status over mod udvikling. I *Magt og demokrati i Danmark*, slutrapportens præcisering af ”Hovedsigtet” med udredningen, er ordet magt også væk og beskrivelsen af udviklingen i sidste del af forrige århundrede i fokus: ”Hvordan er folkestyrets tilstand i Danmark ved overgangen til det 21. Århundrede og i hvilket omfang lever det op til vore demokratiske idealer?” samt ”Hvordan har folkestyret udviklet sig i sidste del af det 20. Århundrede og har udviklingen været til det bedre eller det værre?” (s. 13, jf. s. 12)

Det er værd at huske, at både Folketingsudvalget og senere forskningsledelsen gang på gang præciserede, at forskerne skam selv måtte bestemme – alle udspil og indspark fra politikerne var kun ideer. Derfor er det en senere undersøgelse værd, hvad der fik forskningsledelsen til at undlade at formulere sig efter de linier, den daværende statsminister og den konservative leder i en uvanlig alliance formulerede: formålet er at ”belyse folkestyrets funktion i bred forstand, herunder organisationers, bevægelser og

økonomiske magtstrukturers indflydelse i samfundet.”⁶. Signalværdien af de to målformuleringer er meget forskellig, selvom en politolog naturligvis kan hævde, at de siger det samme. En sådan undersøgelse kunne passende inddrage det nævnte fireårige spil om magten over magtudredningen og forskningsledelsens prioritering af de 50 mill. kr., dvs. hvor mange penge til hvilke typer af indkomne projekter.⁷

Men nu kom altså den første bog, *Den demokratiske udfordring*, i 1999 med en række glimrende oplæg til undersøgelser, hvoraf nogle senere er blevet lavet og nogle ikke blev det, desværre. F.eks. havde Ellen Magrethe Basses diskussion af *Miljøet og Grundloven* været meget aktuel den senere omkalfatring af den miljøpolitiske udvikling taget i betragtning. Det havde også været spændende at se Lars Torpe og Peter Gundelach fortsætte samarbejdet om *Befolkningens fornemmelser for demokrati*. Dette så meget desto mere som Gundelachs undersøgelse Danskernes værdier⁸, som på en række punkter er i modstrid med hovedtrenderne i Magtudredningens holdningsundersøgelser, hverken kommenteres eller kritiseres, men enkelte steder bruges som akademisk henvisning.

Men indtrykket er overordentligt pænt, meget lidt overraskende og især meget lidt debatskabende. Hvad kan crèmen af dansk samfundsforskning siet gennem forskningsledelsens sigte præstere? Tre ting fra denne første bog har bidt sig fast under min læsning i lyset af de senere rapporter – jeg læste den heller ikke, da den kom.

1. Stig Hjarvad formulerer sig i *Politik som mediemontage* umisforståeligt bekymret, når han skriver: ”Men mediernes øgede magt i samfundet gør det nødvendigt at

⁶ Beretning fra Udvalget vedrørende analyse af demokrati og magt i Danmark 19.3.97 s.1. Blandt de 6 temaer, der nævnes i dette oplæg fra foråret '94, er 'magtstrukturer i de økonomiske liv' det første.

⁷ Man kunne f.eks. starte med udsagnet i Magtudredningens Notat nr. 7 Forskning om erhvervslivets magt/Økonomisk magt, hvor emnet undersøges og afgrænses. Her hedder det, at man for at kunne ”besvare spørgsmålet om folkestyrets tilstand” har koncentreret sig om ”den politiske og demokratiske magt”, og det nævnes modsætningsvist, at ”den igangværende norske magtudredning synes ... at planlægge et vist ressourceforbrug i relation til denne problemstilling (magten over erhvervslivet), Problemet med sådanne analyser kan være, at de foruden at være meget ressourcekrævende kan være svære at relatere direkte til spørgsmålet om folkestyrets tilstand”. S. 6 f. Det var 10. December 1998. Det forekommer ikke at være urimeligt at hævde, at interessen for undersøgelser af økonomisk magt reelt har været til at overse samtidig med, at forskningsledelsen meldte ud, at man ønskede projektansøgninger.

⁸ Peter Gundelach (red.) Danskernes værdier 1981-1999, Hans Reitzels forlag, Kbh. 2002

diskutere, om denne mediemagt også lever op til den politiske opgave, som den selv har tiltaget sig: at formidle den politiske meningsdannelse i samfundet. ... Spørgsmålet er i en nøddeskal: Hvis medierne får ansvaret for at kontrollere de øvrige politiske institutioner og formidle den offentlige mening, hvem skal så påse, at de udøver denne opgave forsvarligt?" (s. 49) Dette spørgsmål tages ikke op igen; tværtimod kastes der, som det skal vises, på det pinligste sand på dette afgørende magt- og kontrolproblem.

2. Den også i Magtudredningens regi enormt produktive Jørgen Goul Andersen, som har lavet undersøgelser om næsten alle emner inden for politisk sociologi, kommer med en velgørende indrømmelse i *Folket og eliterne*: "Hvordan meningsdannelsen i det hele taget foregår blandt almindelige borgere, såvel som blandt politiske beslutningstagere, har man her i landet ringe viden om." (s. 66) Det er en velgørende, men yderst sjældent anvendt erkendelse. Men ikke alene er meningsdannelsen svær at undersøge, det gælder også kommunikationen mellem de to nævnte grupper, livsnerven i det repræsentative demokrati: "... dialogen mellem folket og de politiske beslutningstagere er et af de områder, hvor demokratiproblemerne trænger sig mest på i det 21. Århundrede, fordi man ikke har klare institutionelle rammer for en sådan dialog ..." (s. 67). Den manglende viden om, hvad der sker i meningsdannelsen har efter min læsning ikke sat sig tydelige spor i de mange holdnings- og meningsundersøgelser, der i årene efter dette blev skrevet, er strømmet ud af trykpressen hos Aarhus Universitetsforlag. Og jeg har ledt forgæves efter en mening, et reformforslag eller blot en gentagelse af problematikken fra forskningsledelsen (hvor Goul Andersen jo sidder) om disse demokratisk set livsnødvendige institutionelle rammer og behovet for at forbedre betingelserne for den demokratiske dialog.

3. Hverdagsmagere var for nogle år siden et smart buzzword. Dem er der jo mange af også i politologien, så grunden til, at netop dette har brændt sig fast i denne sammenhæng, er, at Henrik Bang og Eva Sørensen i deres bidrag ufrivilligt trækker andre tidstypiske og mere forskningsrelevante problemer op, samt sætter fokus på et afgørende forskningsledelsesproblem. På baggrund af en "ca. 25 kvalitative interviews med menige brugere/medlemmer og valgte repræsentanter af en række af lokalsamfundets institutioner" (på indre Nørrebro) blev der foretaget en

forundersøgelse. ”Da der alene er tale om en pilotstudie, skal resultaterne tages med et vist forbehold. Ikke desto mindre peger de på nogle spændende tegn på nybrud i befolkningens politiske identitet ...” (s. 93) Forfatterne glemmer hurtigt formaningen om at udvise tilbageholdenhed. Der sammenlignes med andre undersøgelser og generaliseres, så det er en lyst, lige indtil sidste side, hvor det hedder ”Nu ved vi jo ikke noget om, hvor udbredt hverdagsmageridentiteten er. Det må fremtidig forskning afdække.” Lidt senere har fantasierne dog igen taget fat om forfatterne: ”Et nyt spørgsmål presser sig i stigende grad på: Hvordan ser demokratiet ud i et netværksamfund. Svaret blæser i vinden, der for sin del bliver kraftigere og kraftigere dag for dag.” (hhv. s. 110 og 111) Begge begreber, netværksamfundet og hverdagsmageren, har siden fået endnu mere medvind og status af uomtvistelige sociale fænomener, som ikke længere behøver nærmere argumentation.⁹

Dette eksempel på slap anvendelse af kvalitative metoder, som lukker op for enorme metodeproblemer, synes ikke at have optaget forskningsledelsen på trods af dens bombastiske erklæringer om den empiriske, og i mange sammenhænge her sige kvantitative, samfundsforsknings dyder.¹⁰ Det er en påfaldende fejl i og med, at den anvendte retoriske model: et metodologisk begrundet forbehold fulgt op af et ubegrundet ’ikke desto mindre’, bruges til at udvikle netop de samfundsvidenskabelige myter, som forskningsledelsen ser det som et vigtigt mål at punktere. Det er en afgørende svaghed i Magtudredningen, at den ledelse, der ellers har forbeholdt sig ret til temmelig rigoristisk at samle og kommentere alles bidrag, tilsyneladende har valgt at tie det vitterlige, dvs. åbenlyst udokumenterede, vās ihjel i stedet for at konfrontere det.¹¹

⁹ Som et eksempel på dette og samtidig en kritik af denne slappe brug af ord som begreber og af den tomme teoretiseren se Palle Svenssons anmeldelse af Eva Sørensens bog *Politikerne og netværksdemokratiet* i: *Politica* nr. 3 2003 s. 340

¹⁰ ”Det er vores påstand, at frugtbar teoriudvikling i samfundsvidenskaberne må foregå i nær forbindelse med empirisk forskning.” Peter Munk Christiansen og Lise Togeby, *Magtbegrebet i teori og praksis* i Samme (red.) *På sporet af magten* s. 8. Jf. i øvrigt diskussionen nedenfor om dette emne.

¹¹ Det er naturligvis også en svaghed ved min undersøgelse af Magtudredningen, at jeg har undladt systematisk at behandle dette omsiggribende problem med metodeslaphed i samfundsvidenskaberne grundigt. Som omtalt er det dog et af fokuspunkterne i kritikken af bøgerne.

2. Magtudredningen som retorik

I et notat fra Magtudredningen fra 6. marts 1998 uden forfatternavn – det første udspil jeg har kendskab til – skitseres forskningsledelsens fortolkning af folketingsudvalgets mandat på samme måde om end i lidt andet ordvalg, som man senere har beskrevet det f.eks. i afslutningsbindet s. 12. En egentlig tolkningen af dette dokument må ske i en undersøgelse af hele udredningens historie, men interessant er notatets sidste sætning: ”Magtens vilkår sættes antagelig i høj grad af magtens retorik.” (s. 13) Den sproglige vending er nået til den etablerede samfundsforskning, og hvad er mere passende end at kaste et skarpt blik på retorikken i magtens udredning.

Mens den første udgivelse fra udredningen var traditionel både i form og indhold – en forskningsantologi med uforpligtende essays, som måske kunne være blevet en debatskaber, hvis nogen fra det akademiske miljø, der for det meste har siddet på sine hænder, havde vovet sig ud med at trække pointerne og kritik frem - så er det afsluttende bind *Magt og demokrati i Danmark* intet mindre end et både formmæssigt og indholdsmæssigt makværk. Forskningsledelsen har uden begrundelse valgt at stå som forfatterkollektiv i gammelsovjetisk stil. Det er en sprogligt uspiselig anretning: en firehundredre siders harmoniseret og homogeniseret tekst, der forsøger at sammenfatte de mere end tres bind og slutter med et politisk memorandum, hvor alle tænder er trukket ud og en underlig blanding af læge- og sportsjournalistisk jargon tager over: ”Det er faktisk gået forbavsende godt. Der er fortsat demokratisk livskraft i den danske befolkning og en betydelig demokratisk robusthed i de politiske institutioner. Først og fremmest fremstår den danske befolkning som både ressourcestærk og handledygtig.”¹²

Det er også indholdsmæssigt yderst kritisabelt, at alle knaster og skarpe formuleringer er taget ud, og at den traditionelle videnskabelige forsigtigheds på-den-ene-side-og-på-den-anden-side formuleringer her fører til, at alt er lige godt, hvorfor der er frihed for forfatterkollektivet til at vægte, hvad det vil, hvordan det vil, i de opsummerende bemærkninger. Det anførte citat er symptomatisk for skrivemåden i hele bogen. De

¹² *Magt og demokrati* op. cit. s. 402. At tænderne er trukket ud og formuleringerne gjort unuancerede demonstreres tydeligt i den langt mere nuancerede og modsætningsfyldte konklusion, der serveres for embedsmændene og scient.pol.erne, De politiske institutioner er robuste i Danmark, interview med Peter Munk Christiansen og Lise Tøgeby i: Administrativ debat nr. 4. december 2003 s. 2-7.

sidste sider, Folkestyrets tilstand, (s. 402-405) burde tilbagekaldes. De har karakter af en politisk programerklæring ved et grundlovsmøde eller en kaffeklub - og dementes eller relativeres da også på centrale punkter løbende af andre af udredningens kvalificerede bind og anden forskning.

Det har fra starten været et af forskningsledelsens mål at punktere folkelige myter. Det er et yderst lødigt mål, men det går altfor stærkt i opsummeringen. Her punkterer ledelsen sig selv med læs-let-reklamesprogs formuleringer om enkle løsninger på komplicerede spørgsmål. Det hedder med et enkelt eksemplarisk eksempel. ”Medierne har fået større betydning for det politiske liv og sætter i stigende grad betingelserne for den politiske kommunikation, men medierne har ikke taget magten hverken fra befolkningen eller de folkevalgte.” (s. 402) Det, at betingelserne for kommunikationen er sat udefra, er tilsyneladende uden betydning for magtfordelingen, og magten forudsættes hos befolkningen – *befolkningen*, vi lader den lige stå lidt. To sider forude hedder det stadig i opsummeringens forkortede homogeniseringsprog om medierne: ”Der kunne derfor også være grund til at frygte, at befolkningen ville være lette ofre for mediernes manipulationer. Louise Phillips og Kim Schrøder har imidlertid vist, at dette ikke er tilfældet”. (s. 400) Sådan! Undersøgelsen, der henvises til, er ikke offentliggjort endnu, men i de refererende dele af medieafsnittet i *Magt og demokrati i Danmark* spiller den også en stor rolle. Slår man efter, indskrænkes udsagnet lidt, da det tilsyneladende baserer sig på en analyse af de to danske public service kanaler, hvor især nyheds- og aktualitetstilbuddet bidrager til ”den fortsatte eksistens af et fælles diskursivt rum, hvor vi danskere kan italesætte vores nødvendige diskussion med hinanden om, hvordan vi vil indrette det danske samfund og forme dets interne forhold og dets relationer til det nærmere og det fjernere internationale samfund.” (s. 228)

Som sagt er det ikke muligt at checke, hvem ”vi” er, der kan italesætte en diskussion med hinanden, men formuleringens svulstighed får forskningsledelsen til at sige, at det altså ikke står ”så ringe til med den politiske nyhedsformidling, som de værste kritikere vil gøre det til”. Senere reduceres det til den overalt brugte forsigtige formulering, at der ”er måske alligevel tale om et fremskridt i mulighederne for informeret politisk debat ...” (s. 228) Dette udsagn modsiges helt bestemt et andet sted, der handler om Den frie

meningsdannelse – som vi ikke her får at vide, at vi ikke ved meget om (pace Goul Andersen), tværtimod er den her et velbelyst faktum - : ”Under alle omstændigheder forholder det sig ikke således, at alle politiske aktører og alle synspunkter har lige muligheder for at komme til orde. De nyhedskriterier, som anvendes af både de skrevne og de elektroniske medier, prioriterer magtfulde politiske aktører på de mindre magtfuldes bekostning ... Det største problem er formodentlig alle de sager og synspunkter, der filtreres væk ... Det er medieforskernes vurdering, at disse træk ved nyhedsformidling er blevet mere accentueret gennem de seneste år” (s. 390)

Så meget – og meget mere i de refererede undersøgelser - for opsummeringens politiske bragesnak om, at de to forskere ”har vist”, at frygten for mediemanipulation var ubegrundet. Og så meget for generaliseringen her og overalt i opsummeringens 40 sider – som så vidt jeg kan se er identiske med den korte version af Magtudredningens hovedresultater, udgivet for sig selv som et executive summary (også på engelsk):
Demokratiske udfordringer.

Men de glatte og i øvrigt ind i mellem noget abrupte eller fejlklippede sætninger støder også sammen inden for samme side: Øverst side 382 hedder det, at ”den politiske kommunikation i stigende grad styres af mediernes nyhedskriterier og tidsrytme. Også de almindelige borgere har på forskellige måder fået større indflydelse på de politiske beslutninger.” (Sic!) Omvendt hedder det nederst på siden, at ”Beslutningsprocesserne er blevet mere kaotiske og vanskeligere at overskue. ... Denne mindre gennemskuelighed gør det vanskeligere for borgerne at øve indflydelse på de politiske beslutninger og kontrollere magthaverne.” Hvad der positivt tolket kunne se ud som en på-den-ene-side-og-på-den-anden-side-argumentation sætter sig ingen spor i de samlede konklusioners ’det passer ikke’ mytepunkteringsretorik.

Opsummeringen bevæger sig nogle steder fra det kritisable til det betænkelige – et faktum, der kun kan forklares, men ikke undskyldes med, at de forfattere, der benyttes som belæg for forskningsledelsens påstande, også selv nærmer sig grænserne for det acceptable akademiske arbejde, dvs. systematisk fortrænger egne metodiske forbehold og/eller klare metodiske standarder for at nå ønskede entydige forskningsresultater.

Således hedder det i forskningsledelsens referat af Niels Nørsgaard Kristensens *Billeder af magten* bombastisk og ukommenteret: "...Den tredje periode er endelig informationssamfundets periode. Magtforståelsen er måske nok ret "diffus", men ikke desto mindre domineret af en opfattelse af, at "magten har jeg selv". ... Ifølge Nørsgaard Kristensens interview er det karakteristisk for nutidens mennesker, at de ikke er bange for magten og ikke føler sig på afstand af den. Man støder sjældent på oplevelser af magtesløshed ... De føler sig kritiske over for magtens forvaltere, men føler sig ikke skræmte af den. Man møder måske ikke dette syn på magten blandt alle samfundets medlemmer, men det er den dominerende opfattelse – uanset social baggrund."¹³

Bogen *Billeder af magten – portrætter til forståelse af magt og demokrati* er en såkaldt kvalitativ undersøgelse, som baserer sig på 29 længerevarende interviews med personer udvalgt efter råd fra familie, venner og bekendte og bosiddende over hele landet, angiveligt tilhørende alle sociale lag. Af de 29 såkaldt interviews kvalitative (typisk af 1.5 times varighed) er de 11 valgt ud og bragt i bogen. I det meget korte metodeafsnit, der er næsten frit for referencer og først og fremmest demonstrerer, hvor udbredt den ukritiske accept af den såkaldte kvalitative samfundsforskning er blevet,¹⁴ hedder det: "En undersøgelse som denne – med et mindre antal medvirkende – kan selvsagt aldrig være repræsentativ, og den foregiver heller ikke at være det. Derfor kan vi nok afdække forskellige billeder af magten, men ikke konkludere meget om, hvor udbredte disse er. Baggrundsmaterialet med de 29 interviews giver dog et fingerpeg." (s. 25) Dette sidste

¹³ *Magt og demokrati* s. 396. Når dette med en eufemisme kan kaldes 'betænkeligt' skyldes det, at forskningsledelsen selv har fremhævet den afgørende sætning, Magten har jeg selv, som hovedoverskriften på sin pressemeddelelse ved fremlæggelsen af resultaterne i oktober 2003. Det må siges at være en bevidst vildledende handling fra folk, der hævder, at teori og empiri skal hænge sammen. Jf. kopi af pressemeddelelsen i: Jørgen Øllgaard og Mogens Ove Madsen (red.) *Magt.dk – kritik af Magtudredningen*, Frydenlund 2004 s. 268

¹⁴ Henning Olsens kritiske gennemgang af dansk kvalitativ samfundsvidenskab behøver naturligvis ikke optræde i enhver litteraturliste, men det fremgår af metodeafsnittet, at den heller ikke er læst: Henning Olsen Kvaler eller kvalitet i: *Nordisk psykologi* nr. 2 2002. Steinar Kvale udtrykker problemet klart i en selvkritisk refleksion: "I have long been puzzled by, and now worried about, the current popularity of interviews in the social sciences. ... one reason for the current popularity of the interview as a research method is that it provides liberal humanistic researchers with an illusion of equality and common interest with their interview subjects, while they at the same time retain sovereign control of the situation and the later use of the interview produced knowledge." *Dialogue as oppression and interview research*: Nyhedsbrev 32/ center for kvalitativ metodeudvikling, 2002 s. 1. Måske udtrykker sætningen Jeg har magten ubevidst blot interviewerens magtforståelse.

'dog-udsagn' er forskningsledelsen i Magtudredningen tilsyneladende enige i, og de glemmer helt – som forfatteren selv – det obligate skrabud til den samfundsvidenskabelige metodemæssige velanstændighed. Der er ingen kommentar til udsagnskraften eller rækkevidden af udsagn som "magten har jeg selv". Der er absolut intet, der berettiger det, forfatteren skriver i sin konklusion s. 227-28, og som forskningsledelsen loyalt citerer og refererer anført ovenfor.¹⁵

Men undren stiger til vantro, når en politologisk seniortrup som forskningsledelsen uden referencer og diskussion kan sanktionere et udsagn om den dominerende magtopfattelse uden at gøre opmærksom på dets sproglige polemik mod Erik Damgårds klassiker *Folkets veje*, hvor konklusionen var "magten har de andre".¹⁶ At Nørgaard Kristensen eksplicit fortæller om forskellen (s. 15 og s. 228) uden dog at diskutere den, gør det ikke mindre forunderligt.

Men meget værre bliver det, når det i opsummeringen af Magtudredningens resultater om dette vigtige spørgsmål, efter henvisning til en endnu ikke udgivet bog af Palle Svensson, *Danskerne, magten og demokratiet*, som angiveligt støtter visionerne i *Billeder af magten*, hedder: "Konklusionen er altså, at magtdistancen er blevet mindre. Den enkelte borger oplever sig som mere handledygtig og mindre magtesløs end tidligere tiders borgere. Man forholder sig stadig kritisk overfor magthaverne, men man har ikke det samme modsætningsfyldte forhold til dem som tidligere." (s. 397) Det kan være, det er rigtigt – *Billeder af magten* kan blot ikke bruges til at argumentere for det. Svenssons analyses eventuelle styrker forstærkes ikke ved, at 29 af mine eller Nørgård Kristensens venner-og-slægtninge mener det samme som Svensson. Til overflod er *Danskerne, magten og demokratiet* mere kompliceret end forskningsledelsen lader

¹⁵ På bagsiden af *Magtens billeder* – der jo er udgivet af Magtudredningen – står følgende appetitvækker: "Niels Nørgaard Kristensen dokumenterer på baggrund af kvalitative interviews, at de stereotype sort/hvide magtopfattelser med modsætningen mellem over- og under-Danmark eller mellem systemet og 'den lille mand' ikke dominerer danskernes billeder af magten og samfundet. Danskerne har derimod en nuanceret magtopfattelse med blik for både den politiske, økonomiske, sociale og kulturelle magt."

¹⁶ Damgård, *Folkets veje* s. 192, 202 f.. Fademord er en del af det akademiske erhverv, men ikke på en halv uargumenteret side. Uargumenteret oplutning gennem referat og citat til påstanden om et radikalt regimeskift i borgernes holdninger til centrale politiske værdier, sådan som forskningsledelsen gør det i afsnittet MAGTEN i konklusionen af hele udredningen, ville - hvis der ikke var tale om 4 livstidsansatte professorer – betyde dumpekarakter med risiko for problemer med fastansættelsen.

forstå. Det er rigtigt, at Svensson som forskningsledelsen skriver, viser, at ”magtfordelingen opfattes som mere demokratisk og pluralistisk” i 2002 end i 1979, men med hensyn til det vigtige udsagn om, at denne opfattelse er ”dominerende” og gælder ”uanset social baggrund”¹⁷ hedder det i *Danskerne, magten og demokratiet*: ”I det hele taget spores der en center-periferi-struktur i magtopfattelserne. Jo nærmere mennesker er placeret samfundets magtpositioner – politisk, økonomisk, uddannelsesmæssigt – desto mere opfatter de magten som spredt og demokratisk funderet, og jo længere borte de er fra sådanne magtpositioner, desto mere opfattes magten som koncentreret og uden demokratisk legitimitet. Kort sagt, forestillinger om magten synes i høj grad bestemt af menneskers samfundsmæssige placering.”¹⁸ Desuden er Svenssons påvisning af udviklingen i demokratiopfattelserne og i magtopfattelsen af en sådan art, at de ikke kan bruges til støtte for hverken forskningsledelsens konklusioner eller udsagnene i *Billeder af magten*, hvis det overhovedet er meningsfyldt at sige, at noget kan støtte de generaliserende dele af denne bogs udsagn.

Det er rigtigt, som forskningsledelsen skriver, at Svenssons undersøgelse peger på, at ”Den danske befolkning oplever således i dag i større omgang end for 25 år siden, at den faktiske magtudøvelse i det danske samfund er i overensstemmelse med de demokratiske idealer.” (s. 396 f.) Men de demokratiske idealer, dvs. de pluralistiske og demokratiske idealer, og oplevelsen af den faktiske magtudøvelses former, som Svenssons, *Danskerne, magten og demokratiet*, undersøgelse drejer sig om, - ”... magtfordelingen opfattes som mere demokratisk og pluralistisk” (s. 31) har intet, eller rettere ikke nødvendigvis, men måske tilfældigvis noget, at gøre med udsagnene i *Billeder af magten*. Andre af Svenssons resultater går tværtimod op mod de moderigtige opfattelser af udbredelsen og betydningen af den stigende individualisering (forskningsledelsen henviser her til ”Nørgaard Kristensens undersøgelser” jf. *Magt og*

¹⁷ *Magten og demokratiet* s. 396 citerer som nævnt Nørgaard Kristensen for dette med henvisning til det konkluderende kapitel 13 i bogen. Nørgaard Kristensens konklusion er faktisk mere nuanceret uden, at dette ændrer ved mine metodemæssige indvendinger.

¹⁸ Manus s. 30 f. Jeg har venligst fået stillet manus til rådighed af forfatteren. Læseren skal huske at forskningsledelsen angiveligt også har læst manus, men ikke fundet det værd at referere de her anførte ellers meget prægnante citater.

demokrati s. 399) og de flydende ad hoc holdninger, men disse resultater kommenteres ikke: ”Ændringerne i danskernes opfattelse af demokratiet viser sig først og fremmest ved, at langt flere er begyndt at give demokratiet et socialt indhold ... Det mest overraskende er, at der stadig er omkring en fjerde del, der mener, at demokratiet er forbundet med økonomisk lighed. Alt i alt er det bemærkelsesværdigt, at så mange danskere ikke blot i snæver forstand forbinder demokratiet med bredt anerkendte politiske principper, men også inddrager sociale og økonomiske betragtninger i deres forestillinger om demokratiet.” (s. 50 f.)

Magtudredningens konklusion om ’Magten’ bliver politisk og ikke politologisk håndværk, når de meningsløse generaliseringer i Nørgaard Kristensens *Billeder af magten* hævdes at blive støttet af Svenssons undersøgelse, som refereres mildt sagt ufuldstændigt, og som igen hævdes at støtte forskningsledelsens entydige konklusion. Det forekommer mig, at forskningsledelsen har gjort sig selv og os andre en bjørnetjeneste ved at underlægge sig harmoniseringens og opsummeringens – formodentlig formidable – byrde. Men sådan er valget, og det ville være skammeligt at lade det passere med et skuldertræk og sige, at det vigtige jo også er selve forskningsrapporterne, fordi resultatbindet af reklamefolk i lanceringen er fremstillet som den videnskabelige opsummering.

Men samtidig er det selvfølgelig meget alvorligt at hævde i en anmeldelse, at den centrale afrapportering til et kæmpeprojekt – set med samfundsvidenskabernes øjne – er behæftet med så alvorlige fejl. Derfor skal der gives et par yderligere eksemplariske eksempler på, hvad der med en understatement kunne kaldes fejl og mangler i tilstandsrapporten.

*Magt og demokrati*s kapitel (6) om Elite og folk tager udgangspunkt i Peter Munk Christensens, Birgit Møllers og Lise Tøgebys store undersøgelse, *Den danske elite*, der kom som det første egentlige udredningsarbejde i 2001 og fik en noget blandet modtagelse. Denne modtagelse har muligvis bevirket den skarpe tone indledningsvist om de folkelige (mis)forståelser af eliteproblemet som spørgsmål om sammenspiste gruppe af skjulte magthavere: ”Sidstnævnte type af forestillinger er blevet sjældnere,

men fik lidt vitaminer i 1997 med diskussionen om de såkaldte VL-grupper” fulgt af en henvisning til Lars Halskovs artikel om disse grupper.¹⁹ Hvis nogen skulle være gået glip af distancen hedder det efter, at andre sager om mistænkeliggørelse er blevet nævnt.: ”Derimod har der – undertiden med en vis troværdighed – været tale om bykonger og magteliter på lokalt plan.” (s. 92) I konklusionen på afsnittet hedder det igen lidt fornærmet: ”Den klassiske forestilling om en sammenhængende magtelite kan afvises, i hvert fald på landsplan. Tværtimod sker der en fragmentering og det kan hverken VL-grupper eller andet rette op på. Derimod kan der være stærke netværk indenfor enkelte sektorer.” (s. 110)

Imidlertid er der ingen grund til fornærmethed. Halskov fremlægger en række data som både er nye og kontrære i forhold til forfatterens eliteundersøgelse fra 2001. Det hævdes således i *Den danske elite*, at der ikke er nogen ”indikationer på, at de (politikere) er stærkt integreret i de uformelle sociale netværk” (s. 241), men Halskov kan vise, at der siden slutningen af halvfemserne er sket en ændring i VL-gruppers sammensætning. (Halskov, 351). Side 242 i *Den danske elite* hævdes det, at chefredaktører for ledende medier synes at mangle formelle og uformelle relationer til andre elitegrupper, mens Halskov kan vise, at Politikens chefredaktør og adm. direktør begge deltager i VL-grupperne (Halskov, 348). Endelig deltog 163 offentlige ledere og embedsmænd i grupperne, der i alt omfattede 2293 medlemmer (Halskov, 348), lidt flere end forskergruppens eliteundersøgelses personer. Det giver ingen faglig mening at afvise den problemstilling og de data, Halskov fremlægger, og det giver slet ingen politisk mening for en forskningsledelse, der angiveligt gerne vil have en debat med befolkningen. Side 159 i *Den danske elite* har forfatterne således checket en bestemt erhvervsleder i VL-medlemslisten – trods den også her hånlige afvisning af VL-gruppernes relevans (s. 11) – men man bruger 1997-listen og ikke den 2001-liste, som Halskov fremlægger. Endelig hedder det s. 226 i *Den danske elite*: ”Vi kan ikke i denne undersøgelse sige ret meget om de uformelle netværk, der bygger på venskaber og fælles oplevelser.” Nej, men i opsummeringen fra 2003 kunne man måske have

¹⁹ Det magtfulde netværk i: Erik Valeur m.fl. (red.) *Magtens bog*, Aschehoug, Kbh. 2002 s. 346-354. VL står for virksomhedsledelse, og de enkelte grupper af primært erhvervsledere har ofte mindst 30 medlemmer. De er samlet under Dansk selskab for virksomhedsledelse. Fra 1993 til 2001 steg antallet af medlemmer fra 900 til 2293 op. cit. s. 348.

forklaret, hvorfor man ikke kunne benytte VL-listerne til at checke sine egne lister. Jeg tror gerne, at det er umuligt eller for dyrt eller ... men uinteressant ville det ikke være, og en forklaring ville være bedre end den sammenskrivning af eliteundersøgelsen på 20 sider, som nu foreligger. Og når nu man på forbilledlig vis et sted indrømmer, at man ikke ved noget om de uformelle netværk, hvorfor skal det så et andet sted i *Den danske elite* hedde: ”Eliterne er forbundet gennem både formelle og uformelle netværk, men de formelle netværk er ikke voldsomt stærke, og der er heller ikke meget der tyder på at det skulle være tilfældet for de uformelle netværks vedkommende.”²⁰

Dette er indvendinger, som må gøres, uanset om man, som jeg, er enig med Peter Munk Christiansen m.fl. i, at en systematisk magtanalyse ikke kan basere sig på hverken myter eller medlemsfortegnelser over loger. Det er heller ikke efter min opfattelse forskningsrelevant at offentliggøre navnene på personer i eliterne. Men denne opfattelse er blevet til en fordom hos forfatterne, der belaster arbejdet. Der kan spores flere problemer af samme slags, dvs. uimodtagelighed for kritik eller manglende kommunikationsevne med den øvrige omverden, i elite-afsnittet i *Magt og demokrati*, men nu set fra en anden vinkel. Den norske magtudredning har i 2002 udgivet en eliteundersøgelse, som af gode grunde ikke kunne inddrages i *Den danske elite*, som kom året før. Den nævnes faktisk i opsummeringsafsnittet *Magt og demokrati i Danmark*²¹, men det nævnes ikke, at dens design og metode er anderledes eller på hvilken måde, ligesom det ikke diskuteres, om nogle af de vinkler den norske og den lignende svenske har anlagt, kunne indgå i en dansk debat om eliten og folket – og magten. Det siges i *Den danske elite* fra 2001, at den norske eliteundersøgelse endnu ikke har fremlagt resultater (s. 23), men undersøgelsen, *Norske makteliter*, forelå et år før det danske opsummeringsbind *Magt og demokrati i Danmark* udkom, så denne gang var der tid nok, men ingen vilje? Den norske undersøgelses omfattende og spændende resultater

²⁰ Op. cit. s. 244. Dette er bemærkelsesværdigt, da forskningsledelsen i Notat nr. 10 *Forskning i eliter* fra 10. december 1998 langt mere imødekomende i forbindelse med en diskussion af den svenske eliteundersøgelse og det undersøgelsesdesign, der senere blev den danske undersøgelse (Brug af tilgængelige kilder som Den blå bog o.a.), skriver: ”Vi kan endvidere undersøge, i hvilket omfang vi får et andet billede ved at tage udgangspunkt i den oversigt over VL-gruppernes medlemmer, som Politiken bragte i 1997 (og evt. med en opdatering). VL-grupperne vil være en afgrænsning, der er baseret på reputationsmetoden. Alene en sammenligning af populationen baseret på positionsmetoden og en studie, hvor populationen afgrænses ved VL-grupperne kunne give et interessant billede af, (hvordan) elitespørgsmålet kan afgrænses. Disse undersøgelser vil kunne besvare spørgsmålet om hvem eliterne er og delvist noget om eliterne i et demokratisk perspektiv.” s. 6

sætter den danske undersøgelse i relief, og det havde været mildt sagt passende, om der var kommet andet end en akademisk henvisning med om den i opsummeringsbindet. Om ikke andet så en klædelig påpegning af begrænsningerne i den danske undersøgelse og måske endda en begrundelse for, at forskningsledelsen prioriterede den billigste undersøgelse af netop eliteerne i stedet for et design som det norske.

Dette eksempel illustrerer vanskeligheder både med sammenskrivningens nødvendige forkortninger og med kommunikationen til ”brugere”, som det er vigtigt at understrege igen er et selvvalgt mål for Magtudredningens arbejde. Men det næste eksempel viser hen til endnu større problemer. Afsnittet ’De overordnede samfundsændringer’ i **Magt og demokrati** er tænkt som en beskrivelse af den fælles forståelsesramme for alle de øvrige undersøgelser. I Tøgebys og Munk Christiansens (begge fra forskningsledelsen) afslutning på *Den danske elite* bliver samfundet løst karakteriseret som ”Post-moderne eller postindustrielt. I hvert fald er nogle af de veldefinerede strukturer, der kendetegnede det moderne industrisamfund, forsvundet eller under hastig forandring. . . .Det postmoderne samfund er også et samfund uden en samlende og fælles historie.” (s. 246). Det er uklart, hvorfor denne bestemmelse ikke fastholdes, men 2 år senere er valget af grundlæggende samfundskarakteristika faldet ud til fordel for et andet begreb, som end ikke nævnes i første omgang. Enten må samfundsforskere tage sådanne bestemmelser alvorligt eller også må de undlade at beskæftige sig med dem og overlade den slags til managementkonsulenter og reklamefolk. Derfor er den slappe begrebsanvendelse og det hippe sprog særlig alvorligt her.

Forskningsledelsen har altså lagt sig fast på at bruge betegnelsen ’informationssamfund’ for den grundlæggende samfundsændring, der er sket. ”Selve betegnelsen er ikke afgørende. Det afgørende er påstanden om, at samfundet er grundlæggende ændret. **Måske** vil det set i bakspejlet om nogle årtier vise sig at være **lidt** af en overdrivelse. Begreber som Atomalderen fremkalder i dag et træk på smilebåndet ... Så der er grund til en **vis** skepsis. **Men** de seneste årtier byder på en **så** bred vifte af **ganske** vidtgående og **relativt** sammenhængende ændringer – teknologiske, organisatoriske og kulturelle – at man **dårligt** kan hævde, at **alt** er som før. Ændringerne er **næppe helt så**

²¹ *Magt og demokrati* s. 95. Trygve Gulbrandsen m.fl. *Norske makteliter*, Gyldendal, Oslo 2002.

revolutionerende som det brede sæt af samfundsændringer, der kendetegnede overgangen til det moderne samfund – industrisamfundet. **MEN DET SNERPER DERHENAD.** Og ændringerne påvirker betingelserne for demokrati og magtforhold i samfundet.” (s. 35, mine fremhævelser. Man behøver formodentlig ikke at være paranoid for, at ens tanker ledes hen på et andet forbeholdent udsagn: ”Magtens vilkår sættes antagelig i høj grad af magtens retorik.”)

Selve betegnelsen er ikke vigtig, ændringerne er ikke vidtgående nok til at betegne en ny samfundstype, men de påvirker magtforholdene, hævdes det. Hvorfor så arbejde med en overordnet samfundstypologi, som den internationale diskussion viser bestemt er vigtig, og hvis forandringer påstås vidtgående og afgørende også for forskningen. De næste tre sider henviser endog selv til nogle af de store og afgørende internationale debatter om disse typologier. Man forsøger på ekstremt knap plads at sammenfatte disse diskussioner under to ”idealtyper” industrisamfund og informationssamfund, men det forbliver en tom modstilling og en uargumenteret fremhævelse af visse træk og udeladelse af centrale argumenter fra de citerede – Ulrich Beck ville f.eks. næppe kunne genkende sig selv s. 37. Argumentationen for forfatterens valg vakler af sted fra ’vi har valgt det mindst ringe begreb, fordi termen trods alt leder tanken hen på’ til tre liner længere fremme ’ Den største skavank ved begrebet informationssamfundet er, at det kan forlede til at tro’ osv. (s. 37)

Hvis man nu accepterer termen Informationssamfund og hermed føjer sig tidsånden, må man prøve at give nogle antydninger af, hvilke træk denne samfundstype har. Det sker også s. 48 i en imponerende liste af buzz-words og luftige definitioner på hhv. industrisamfundet og informationssamfundet. Det centrale begreb fra den forsker, der flere gange nævnes i teksten, Ulrich Beck, RISIKO, optræder imidlertid ikke på listen. Det provokerer til et tankeeksperiment: Tænk hvor meget anderledes denne magtanalyse havde været, hvis Risikosamfund var blevet valgt blot som uforpligtende samleterm? Men hvad værre er: heller ikke den nævnte liste tages alvorligt, for i det andet afsnit, der kunne handle om de store samfundsmæssige ændringer eller grundlaget for velfærdsstaten, kapitel 5: ’Nye skillelinier, ulighed og medborgerskab’, får læseren indtrykket af, hvad det egentlig handler om. Det drejer sig om, at stemmeafgivningen

ikke længere er bundet til klasse og uddannelsesbaggrund (variationen i socialistisk stemmeandel kunne i 1966 forklares i 37 pct. af tilfældene, mens tallet i 2001 kun er 3.5 pct. (tre komma fem), ”2001 valget er en illustration af, hvor langt politik i informationsamfundet kan bevæge sig væk fra, hvad vi hidtil har kendt. Situationen i 2001 var dog ekstrem og står nok ikke til umiddelbar gentagelse. ... Uanset valgresultatet ved næstkommende valg vil de underliggende skillelinier nok skvulpe lidt tilbage mod det traditionelle”. (s. 76 f.) Det er nok måske nok nærmest lidt overkill at bruge samfundstypologier til at beskrive et valgresultat med, især når det egentlig interessante problem ikke berøres. Den ofte proklamerede overgang til en værdipolitisk dimension, en postmoderne politisk orientering – ofte proklameret af de samme forskere, som nu må se ”det traditionelle” true ved næste valg – synes overalt i takt med langstrakt krise og strukturelle økonomiske problemer mellem bl.a. USA og Europa at skvulpe lidt tilbage – hvis samfundstypologier altså kan skvulpe.

Men det allerværste ved afsnittet – og mange steder i bogen og i projekterne - er den manglende inddragelse af kontrære informationer og andre forskeres arbejder. Som i underafsnittet ’Ændringer i kultur og rationalitetsformer mv.’ i *Magt og demokrati* (s. 43 ff.). Her tales om værdiændringer og postmaterialisme med den samme uforpligtende distance og den samme slappe sproglige stil, men læseren lades i stikken med en netop postmoderne fornemmelse af, at alt er lige-gyldigt, men at der nok er noget om snakken: Værdierne er ændret i postmoderne, postmaterialistisk eller postindustriell retning. Det fremtræder som en forskningsbaseret kendsgerning, at informationsamfundet er karakteriseret ved ”at værdier som selvrealisering medbestemmelse og æstetiske værdier får stigende prioritet” – det hedder ”der er forholdsvis bred enighed om, at værdier som ...”.²² Der er godt nok ikke megen

²² Op. cit. s. 46. Afsnittet er et sindbillede på plat samfundsvidenskab. Det nævnes først at postmaterialisme er en af de ”mest udførligt analyserede værdiændringer i faglitteraturen”, hvorefter der alene henvises til Inglehart. Derefter hedder det at ”sammenknytningen mellem værdier og økonomisk velstand er omdiskuteret. Men der er forholdsvis bred enighed om ... osv.” Det hævdes derefter, at øget vægt på selvrealisering og medbestemmelse går i spænd med påstanden om organisatoriske ændringer i samfundet (som ganske vist endnu ikke er vist), og der afsluttes med en meget interessant ikke-eftervist common sense betragtning: ”Derimod passer Ingleharts forklaring af miljøbevidsthed som en slags ’luksusfænomen’ nok bedre (sic!) på naturfredningsbevægelsen i første halvdel af det 20. århundrede end på de globale og i sidste ende livstruende miljøproblemer, der er knyttet til det klassiske industrisamfund.” (ibid.) Der står ikke mere, der er ingen henvisninger, ingen yderligere diskussion af Inglehart, og det fremgår ikke af dette vrøvl, om Inglehart måske nærmest vel sagtens så passer bedre til informationsamfundets miljøproblemer, for de er der vel (pace Lomborg og drivhuseffekten)?

dokumentation for udsagnet, men trods de konstant forekommende fyldeord måske, dog, nok og forholdsvis er det indtrykket af kendsgerning, der bliver siddende.

Det er en forulempelse af læserens åndsevner især i en forskningstekst, der burde have fremdraget og enten støttet eller kritiseret den eneste danske undersøgelse, der mig bekendt har haft spørgsmålet om de postmoderne værdiers indtog i det politiske og sociale liv som sit fokus, Peter Gundelachs *Danskernes værdier* fra 2002. Bogen er kun nævnt ganske få gange i de af mig læste bidrag, men ingen steder seriøst diskuteret. Her hedder det ellers umisforståeligt og i en næsten poppersk strækken halsen frem til falsifikation: ”Man kan konkludere denne analyse med at fastslå at der ikke er nogen basis for en opfattelse af værdiopløsningen i det danske samfund i løbet af de sidste 20 år. Forventningerne om at der sker en overgang til et postmoderne samfund har ikke kunnet bekræftes. Selvom man på en række områder har kunnet identificere strukturelle ændringer, er der ikke noget der tyder på at det har haft konsekvenser for befolkningens værdier. Firkantet udtrykt: Danskernes værdier har ikke ændret sig i retning af det postmoderne i løbet af de sidste 20 år.”²³ For en sikkerheds skyld: Jeg hævder naturligvis ikke, at Gundelachs konklusion er korrekt, selvom det forekommer mig at være et kvalificeret bud set i forhold til de andre bud, jeg har set; men jeg hævder, at det nærmer sig det skandaløse, at det ikke er diskuteret i Magtudredningen.

Hvert af afsnittene i *Magten og demokratiet* kunne have været udsat for en sådan overhaling. Det er beskæmmende, at så få samfundsforskere har forsøgt sig med konkret kritik eller påpeget mangler og huller i udredningen. En interessant undtagelse er Tim Knudsen, som i en desværre alt for kort kommentar²⁴ bl.a. skrev følgende, som kunne gælde for en kommentar til kapitel 10, der stiller spørgsmålet: ’Er partiernes rolle udspillet?’ ”Analysen af de politiske partier i det danske arbejde (dvs. Magtudredningen) lider af, at man sammenligner med partierne i fortiden uden at kende fortiden. Bl.a. ved man stort set intet om omfanget af aktivitet i partierne i fortiden.” I *Magt og demokrati i Danmark* starter fremstillingen ved 1971 (s. 180), hvor de første undersøgelser blev lavet. Problemet er, at spørgsmålet end ikke reflekteres. Tim

²³ Gundelach op. cit. s. 74

²⁴ Information 8-9. November 2003

Knudsen slutter med et Hal Koch citat som kunne bruges som en konkret kommentar til netop *Magt og demokratis* skønskrivning: ”Jeg er tilbøjelig til at tro, at man lettere kan rose demokratiet ihjel, end udrydde det ved kritik.” Tim Knudsens indlæg er et af de få omkring udredningens afslutning, som ikke er blevet kommenteret af forskningsledelsen. ”Magtens vilkår sættes antagelig i høj grad af magtens retorik” hed det. Magtens tavshed bestemmer også, hvem der skal lukkes ind i diskussionen.

3. Magtudredningen som institution

I sin bog *Velfærdsstatens institutioner*, som udkom sent i efteråret og desværre nok på et tidspunkt da alle medier var ved at være druknet i publikationer fra magtudredningen, skriver Jørgen Grønnegård Christensen, at der på tværs af meget forskellige teoretiske standpunkter (sammenfattet i bureaukratimodellen og konkurrencemodellen) er enighed om: ”... institutionernes indretning bliver politisk bestemt gennem forhandlinger, hvor de berørte aktører arbejder for at få dem indrettet på en sådan måde, at de har de bedste muligheder for at fremme de værdier, som de anser for centrale og for at beskytte dem mod indgreb fra andre aktører, der prioriterer andre værdier højere.” (s. 56)

Man kan til selve bogen hævde, at der ikke er noget epokegørende for politologer i indsigten, at institutioner ”bliver skabt som instrumenter for aktørernes interesser, men givne institutioner er også med til at forme deres interesser”, (s. 56) men skinnet bedrager. Den skal behandles mere udførligt her, fordi den er et modbillede til det morads, jeg lige har omtalt. Det er en fremragende bog også for kendere, netop fordi den behandler to af de mest kendte teoretiske forståelsesmodeller inkl. deres tilhørende grundlæggende teoretiske arbejder, bureaukratimodellen og den parlamentarisk styringskæde med tilhørende ofte nyinstitutionalistiske teoridannelser på den ene side og konkurrence og markedsmodellen med en stor variation af tilhørende public og social choice-teorier på den anden. Der kan sikkert indvendes et og andet eller påpeges en eller anden glemt forfatter, men jeg kan ikke se nogen væsentlige indvendinger mod den relativt kortfattede fremstilling af de to alternative teoretiske modeller. Det er i sig selv fint. Det spændende er nu, at Grønnegård ikke blot viser de til modellerne hørende forskellige politikker og strategier, og de mange forsøg på forståelser af dem gennem det sidste årtier herunder konvergensforestillinger, men at han også har påtaget sig det arbejde at vise, hvordan disse politikker virker.

Det sker gennem en omfattende gennemgang af den internationale litteratur, og det sker under et maxime, der annonceres tidligt i bogen, og som anvendes, hver gang en af to modellers fortalere kommer for godt i gang eller forudsætningerne for teorierne fremstilles som alt for indlysende (agenternes stabile præferencer eller markedets gennemskuelighed eller institutionernes totale dominans over individernes valg). ”På godt jysk er der god grund til at tøve en tand. For nok taler en del for ...” (s. 11)

Det empiriske materiale, der er udvalgt, er velfærdsstatens produktion af service, her undervisning og sundhedsvæsen. Firkantet sagt måles de to modeller ved, om de er i stand til at levere det, de hævder, målt i forhold til tre centrale parametre: lydhørhed over for borgernes ønsker, økonomisk (i bred forstand) effektivitet og lighed i behandlingen af borgerne. Diskussionen i bogen er ikke kun (for forfatterens præferencer stikker naturligvis også hovedet op her og der), hvilken af de to modeller, der ”har de bedste kort på hånden i den politiske kappestrid om indretningen af velfærdsstatens institutioner. Det er i stedet en kritisk diskussion af de antagelser, hvorpå de to modeller hviler, antagelser der sjældent formuleres helt ud.” (s. 41) Men det sker her i en engageret og eksemplarisk fremstilling over 20 sider.

Resten af bogen gennemgår de tre parametre i forhold til de to modeller i kompakte og forudsætningsfyldte gennemgange af skole- og sundhedsvæsensundersøgelser. Jeg ser frem til kritiske fagkyndige læsninger af disse kapitler. *Velfærdsstatens institutioner* afsluttes med en kapiteloverskrift, der ligefrem runger af historie og format: ’Politikkens primat.’ Her opsummeres i eftertrykkelig og kvalificeret forstand bogens undersøgelser og resultaterne trækkes skarpt op. Her voves halsen igen, og der lokkes til modsigelse med formuleringen af, at nok er der tale om konvergens og enslighed, når de to modeller udformes i praksis, men det gør en forskel, hvordan man indretter skoler og sygehuse, bare ikke helt som vi troede. Det reguleredes indhold spiller en afgørende rolle. Igen drejes udsigten på jysk vis (her forstået som det modsatte af falsk harmoniserings- og homogeniseringstrang); sammenligningen viser ”uafgjort med forbehold”, fordi de to modeller er præget af magt. Politikerne synes snarere end at være optaget af de nyeste managementmoder eller ideologiske styringsmodeller at sørge for

”at de gennem reformer og forandringer konstant” kan ”skaffe og sikre et frirum for dem selv” (s. 195).

Ingen kan vel efter denne bog – med f.eks. den næsten foucaultske sætning ”Institutionernes indretning handler grundlæggende om magt, magt til at indrette dem i overensstemmelse med bestemte krav og magt til at bestemme over dem” (s. 13) - undgå at tænke over, hvordan politikerne fik skabt sig et frirum i det fire år lange slagsmål om Magtudredningen. Og ingen kan vel lade være med at undre sig over, om politikernes mumlende utilfredshed blot var en proforma protest, fordi de faktisk fik ”indrettet institutionen på en sådan måde, at de har de bedste muligheder for at fremme de værdier, de anser for centrale ...” Og nogle vil nok undre sig over, at forskningsledelsen slet ikke har haft lyst til at lave den analyse og få klarhed over, om de skulle deltage i den magtfulde opbygning af institutioner og frirum.

Men der er flere frirum. *På sporet af magten*, som er redigeret af forskningslederne Munk Christiansen og Togeby, er også en god bog. Redaktørerne fik den fremragende ide at lade nogle centrale deltagere i udredningen beskrive teoretiske og metodiske problemer ved deres projekter. Desværre udkom den lige før afslutningsrapporten og blev forsynet med en titel, der gjorde det nærliggende at forveksle den med en anden magtudredningspublikation, *På sporet af en offentlig identitet*, redigeret af Torben Beck Jørgensen, som til overflod bestemt også var værd at læse. Måske derfor har ingen af dem fået den opmærksomhed, de fortjener.

Man må håbe for politologien som en vigtig del af samfundsvidenskaben, at *På sporet af magten* får lov til at erstatte afslutningsværket *Magt og demokrati* som mindesmærket over Magtudredningen. Ganske vist vil det som alle monumenter være delvis løgn, men til gengæld flot, fordi det netop koncentrerer sig om forskningens rækkevidde og problemer og ikke om, hvad andre gerne vil høre angående folkestyrets lejlighedsvis ildebefindender. En række af de centrale bidragydere til Magtudredningens undersøgelser, Grønnegård Christensen, Damgård, Munk Christiansen, Sonne Nørgård og Goul Andersen har korte og prægnante indlæg som læst i sammenhæng giver overblik og vurderingsgrundlag for omfanget af og måske også manglerne ved det

metodiske grundlag for Magtudredningen. Andre bidrag omhandler analyser, jeg indledningsvist har valgt fra, antropologiske, kønsforskningmæssige, erindringshistoriske emner, og atter andre behandles nedenfor. Jeg fristes til at ønske, at forskningsledelsen havde stillet det vanskelige krav om en teoretisk og metodisk, komprimeret indledning til samtlige publikationer.

Indledningskapitlet af redaktørerne er en kort og klar præsentation af ikke primært *Magtbegrebet i teori og praksis* som overskriften lover, men hvilken del af magtteoriene og den dertil knyttede forskningspraksis de to redaktører og udredningsledere knytter an til. Det er fint, fordi det er umisforståeligt – det drejer sig om den empiriske magtforskning, som tager udgangspunkt i Robert Dahls forskning fra slutningen af tresserne. Det giver anledning til at læse de to fremhævede centrale artikler,²⁵ fordi det bliver tydeligt, hvor meget Dahls oprør mod Wright Mills bog *The power elite* betyder for valg af ståsted både her og i *Den danske elite* fra 2001. Den skitserede kendte udvikling over Bachrach, Baratz og Lukes m.fl. kan ikke skjule irritationen over, at den megen teoretiseren over magtbegrebet fik de empiriske analyser til ”at tørre ud” (s. 14). Det er den irritation, der slår ud i vrissenhed overfor folk, der fastholder den Millske magtelitepåstand. Det gode ved kapitlet og i det hele taget alle indlæggene er denne kortfattede klarhed og benævnelse af problemerne. Afslutningsværkets slappe sprog og sammenrod er væk, hver enkelt forfatter er tvunget frem af plads- og indholdskrav. Det store perspektiv i valget af vinkel ses bedst ved at sammenholde Dahl-centreringen med den norske magtudrednings eliteundersøgelses lige så klare udmelding om en Wright Mills inspiration.²⁶

Man kan let være uenig i valg og beskrivelse, men man ved, hvor man har forskerne og her forskningsledelsen mht. centrale problemer som empirikrav og forholdet mellem teori og empiri samt forskningstradition. Det gælder endda også for artiklen om

²⁵ Som sædvanlig er det nyttigt at gå til kilderne, fordi de – i modsætning til den aktuelle magtdiskussions form, hvor kritik af kollegers undersøgelser er en sjælden oplevelse – ligefrem oses af kampiver og hensynsløs kritik. Det er vigtige sager, der er på spil, men de har desværre ikke i formen inspireret forskningsledelsen udover netop i denne artikel: 'The concept of power' i: *Behavioral science*, vol 2 s. 201-215 (1957) og 'A critique of the ruling elite model' i: *The American Political Science Review* vol 52 no 2 s. 463-469 (jun. 1958)

²⁶ Trygve Gullbrandsen op. cit. s. 12

Informationssamfundets udfordringer til magtanalysen af Jens Hoff. Her gives formodentlig baggrunden for Magtudredningens valg af denne term, og hvad enten man kan lide det eller ej, kan man i al fald følge argumentationsforløbet fra Castells over Giddens til Foucault. En ting springer i øjnene: "...vi er trådt ind i en ny samfundsmæssig fase, der på afgørende vis adskiller sig fra det gamle industrisamfund. Det er en påstand, som der er brug for massiv forskning for at verificere." (s. 134) Så skidt med, at vi skal belemres med, at det nye "socio-tekniske system" ses som "et paradigme i Kuhns (1962) forstand", som derefter bliver forvandlet til "Det informationsteknologiske paradigme" (s. 135), det er ufatteligt, hvad den stakkels naturvidenskabshistoriker skal legitimere. Og skidt med den helt særlige skrivestil, hvorunder gammelkendte problemstillinger fremstilles som det nye paradigmes erkendelser: "Politiske autoriteter er ikke givne på forhånd, men der finder processer og kampe sted, som drejer sig om at konstruere nye politiske autoriteter. Af den grund er politikens område udvidet enormt." (s. 145) Public choice-inspirerede forskere som Terry Moe eller den hjemlige Grønnegård Christensen vil ikke have problemer med den formulering, men måske nok med, at det skulle være et nyt "paradigme".

Fremstillingen af Foucaults magtanalyses anvendelighed virker måske lidt tynd i sin enestående mangel på referencer til det bibliotek af diskussion, der har været om netop dette spørgsmål – og man forstår, hvorfor Jens Peter Frølund Thomsens bog i *Magtudredningen, Magt og indflydelse*, der indeholder en glimrende gennemgang af Foucaults magtanalyse, herunder dens begrænsninger, ikke er nævnt i litteraturlisten. Men skidt, i Jens Hoff's artikel om Magtudredningens centrale samfundskategori, informationssamfundet, kan man se, hvordan der argumenteres, og forventningsfuld se frem til, at den annoncerede bog om Informationssamfundet dukker op med sine massive mængder af informationer, der kan 'verificere' det, der umiddelbart ser massivt tyndt ud. Det er ikke så ringe endda.

Men Foucault – og her menes udelukkende brugen af ham – er et problem, fordi han som andre store og polyhistoriske forfattere (Marx og Weber f.eks.) kræver stor omhu i citationspraksis og den interne konsistens mellem de udvalgte tekster. En af måderne at overkomme dette på er at læse og bruge hans kritikere og ikke kun hans epigoner. For

eksemplets skyld: Signild Vallgård, også medlem af forskningsledelsen, har en lille artikel om et stort emne og en af tidens mest populære artikler, *Studier af magtudøvelse: Bidrag til en operationalisering af Michel Foucaults begreb governmentality*. Her mangler også referencen til Frølund Thomsens diskussion af Foucault og tilbage står endnu en jubel-artikel om Foucaults analytiske power, som man skal være discipel for at forstå. Artiklens ukritiske brug af diskurspsykologen og Foucault-brugeren Niklas Rose kunne måske være blevet forhindret, og artiklen gjort oplysende ved inddragelse af kritikker af Roses psykologiske tolkning af magt og ”friheds- og styreformer” fra andre psykologer.²⁷

I Munk Christiansens og Tøgebys indledningsartikel er der en sjov dobbelthenvielse til en af Magtudredningens allerførste publikationer, Jens Peter Frølund Thomsens lille skrift om *Magt og indflydelse*. Det er en teoretisk og teoriehistorisk gennemgang af magtbegrebet, og den er som nævnt klar overskuelig, instruktiv og kritisk, hvortil jeg kun har en bemærkning, som muligvis skjuler flere, nemlig at der mangler en behandling af og henvisning til den svenske magtudrednings magtbegrebsdiskussion²⁸. Ellers er der for mig ingen tvivl om, at det er den bedste introduktion til dette umulige emne på dansk. Men i indledningsartiklen henvises der kun til Thomsens diskussion af Steven Lukes, mens der samtidig tidligere siges ”Vi har ... været af den opfattelse, at en bog om magtbegrebet måtte høre til Magtudredningens afsluttende resultater og ikke være et begyndelsespunkt.” (s. 8) I opsummeringsbindet *Magt og demokrati* er referencen til Thomsen helt glemt ud, ligesom der heller i dette bind ikke er nogen henvisning til den nævnte svenske *Maktbegrebet* eller til den norske *Om makt*.

Det har altid været mig en gåde, hvorfor forskningsledelsen, hvis pluralisme mht. til alt andet er meget bred, ikke mente sig i stand til at fremme eller fremtvinge en teoretisk magtanalyse f.eks. i nordisk statskundskabsregi sideløbende med sine empiriske

²⁷ Et godt bud er Sten Visholm: *Diskursanalyse og psykologi – samfundskritisk refleksion eller krypterede beretninger fra livet i Claustum* i: Bøje Larsen og Kristine Munkgård Pedersen (red.) *Diskursanalysen til debat*, Nyt fra samfundsvidenskabernes, Kbh 2002 s. 229-265

²⁸ Olof Petersson (red.) *Maktbegreppet*, Helsingborg 1989. Heller ikke den norske udrednings bog om magtbegrebet er fundet værdig til kommentarer: Frederik Engelstad (red.): *Om makt. Teori og kritikk*, Ad Notam, Oslo 1999.

analyser? En forklaring på, at dette ikke skete, kunne være, at forskningsledelsen måske på grund af uenighed har fastlagt pluralisme som bredde og dermed opgivet den besværlige kritiserende modsætningsfyldthed, som også ligger i pluralismen.

Men igen er det vigtigt at præcisere, at det afsluttende makværk ikke må overskygge de mange vigtige bidrag. *Over-Danmark og under-Danmark? Ulighed, velfærdsstat og politisk medborgerskab* er som mange af Goul Andersens bøger næsten overvældende i sin magt over data og sine legendariske evner til at gennemskue og kritisere komplicerede sammenhænge. For læsere, som kan huske Erik Jørgen Hansens undersøgelser, der punkterede (næsten) enhver forestilling om social udligning gennem uddannelsessystemet, eller som ligger under for den internationale diskussions hyppige fokusering på den ny fattigdom i kølvandet på neoliberalismens sejrsgang,²⁹ er det nok en god ide at starte med indledningen til konklusionskapitlet: ”Det er ingen hemmelighed, at der forsat er en betydelig social ulighed i Danmark ... livet er i mange henseender ringere, jo længere man bevæger sig ned på den sociale rangstige. For at føje spot til skade er det også væsentligt kortere.” (s. 263) Goul Andersen koncentrerer sig om de ulighedsspørgsmål, der ”knytter sig til et demokratisk perspektiv”. Og her finder han groft sagt, at uligheden ikke har forårsaget ændringer til det værre i forhold til politiske kompetencer og ressourcudnyttelser end tidligere. Den store undersøgelse måler altså ændringerne, hvorfor udgangspunktet og altså samtidig status er meget vigtigt for den samlede konklusion mht. velfærdsstatens styrker og svagheder. Men mens man i *Over-Danmark* uden meget besvær hele tiden kan holde sig udgangspunktet for øje, er det forsvundet i de samlede resultater af magtudredningerne dvs. i kapitel 4 og 5 og så - naturligvis fristes man til at sige - i det opsummerende kapitel 21 i *Magt og demokrati i Danmark*. Dermed får Goul Andersens fremragende myte-punkterende billede af uligheds-Danmark en myte-dannende effekt. Og nye data om 15-20 % af befolkningen og 2/3 af de ufaglærte i handel- og transportsektoren som funktionelle analfabeter bliver uforståelige, fordi ændringer i de politiske kompetencer i

²⁹ Eller er påvirket af opgørelser, der stiller tallene op eller prioriterer informationerne anderledes end Goul Andersen. F.eks. Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, som langt hen ad vejen er enig med ham i forklaringen på den faktisk stigende velstand, men lægger snittet gennem den samlede velstandsstigning således: ”De fattigste 20 % af befolkningen ... har oplevet en realvækst på i gennemsnit 1.25 % om året fra 1991 til 2001, mens de rigeste 20 % har oplevet en realvækst på 2.75 % om året.” *Fordeling og levevilkår 2004* s. 5.

informationssamfundet vel ikke kan være upåvirket af disse forhold, med mindre de netop er en del af status.³⁰

Der stilles helt skarpt på problemet og på Maktudredningens valg af netop **ændrings-**perspektivet som det afgørende i analysen, når det hedder: ”Derfor synes det rimeligt at konkludere, at det ikke kun er et socialt problem, men også et demokratisk problem, hvis den økonomiske ulighed vokser.” (s. 99) Det er en fortjeneste ved bogen, at den ivrigt forfølger myterne om den **stigende** ulighed – det er ærgerligt, at den underspiller betydningen af den stabile økonomiske og sociale ulighed, som det som nævnt dramatisk beskrives i konklusionen.

I sin kerne handler dette om det velfærdsstatslige kompromis eller balancerne mellem de forskellige store samfundsgrupper i forhold til omfordelingen via de velfærdsstatslige institutioner. Det har Walter Korpi skrevet en bog om inden for udredningen, *Velfærdsstat og social medborgerskab, Danmark i komparativt perspektiv 1930-1995*. Det er bemærkelsesværdigt, at Goul Andersen i de 3 kapitler der drejer sig om denne problemstilling, ikke et sted **diskuterer** Korpis argumentation, men nøjles med et par spredte henvisninger. Det er også mærkeligt, at han ikke behandler den voldsomme kritik, Korpis bog var udsat for fra en gruppe forskere fra Socialforskningsinstituttet mht. det empiriske grundlag og konklusionernes holdbarhed.³¹ Og det nærmer sig et fixerbillede af et syndrom, når den norske Maktudrednings bind *Likhet under press – Udfordringer for den skandinaviske fordelingsmodellen* ikke er taget op til behandling.³² Og det drejer sig ikke om formalia

³⁰ Gratisavisen Urban 5.2.04. I betænkning *Børns og unges brug af massemedier*, udg. af Medieudvalget, Statsministeriet 1996, hedder det bl.a.: ”at mellem 320.000 og 520.000 danskere (teenagere og voksne) har ”betydelige læsevanskeligheder”, og at problemet er særligt stort blandt de lave sociale lag. 21% af de ufaglærte, som deltog i undersøgelsen, havde læsevanskeligheder, mens andelen kun var 6% for andre grupper på arbejdsmarkedet. Blandt de arbejdsløse udgjorde den hele 30%.” Kapitel 2.1 Her nævnes også det gennemsnitlige (og stigende) tal 15%.

³¹ Jon Kvist, Niels Ploug, Torben Tranæs, Velfærdsstatens endeligt? Kronik i Politiken 27. Maj 2002, samt debat med Korpi 13. og 22. Juni. Jeg har ikke læst Korpis bog, da kritikken og svaret viste, at det kræver betydelig fagspecifik viden på det socialpolitiske og især socialstatistiske felt at gå ind i diskussionen, men den besidder om nogen Goul Andersen.

³² Erling Barth, Kalle Moene og Michael Wallerstein, *Likhet under press*, Oslo 2003. Syndromet er ikke kun dansk: I denne bog behandles hverken Korpis nævnte bog eller Goul Andersens mange indlæg om sagen. *Likhet under press* er fra 2003, men Moene og Wallerstein har i en række artikler i årene før behandlet de samme problemer.

men om troværdighed og forskningsmæssig kompetence som noget, der ikke hænger på personers credentials (in casu Goul Andersens velvoksne autoritet), men skabes ved permanent kritik og diskussion. De 'folkelige myter' om truslerne mod velfærdsstaten og globaliseringens faremomenter, som Goul Andersen og forskningsledelsen har sat sig som mål at punktere, er ofte for lette mål. Udeladelsen af kritik af fagligt veludrustede kritikere giver berettiget mistanke om urent trav. Denne mistanke om magten som formuleringens (herunder udeladelsens) magt bekræftes, når man sætter den vægt, folk fra den norske og svenske magtudredning tillægger det politiske systems og institutioners selvdestruktive træk,³³ over for Goul Andersens gentagne formuleringer i *Over-Danmark* om, at velfærdsstatens overlevelse afhænger af evnen til forandringer i de "politiske og politisk-institutionelle forhold". (s. 55, 85, 99) Jeg tror, han mener, at uden forandringer er risikoen stor for, at de institutionelle forhold bliver destruktive, men det sidste vigtige aspekt udelades eller vægtes ikke. Han risikerer dermed at bidrage med den teknisk-faglige baggrund for en ny myte om et 'sundt' og 'robust' demokratisk politisk system, der nærmest er selvhealende.

4. Magtudredningen som forskningsstrategi

I indledningen til antologien *På sporet af magten* privilegerer Munk Christiansen og Togeby en bestemt metodisk tilgang, triangulering. Det sker med en kort og farverig historie om landmåling og bestemmes således: "at man i sin forskning anvender forskellige synsvinkler. ... Synspunktet er, at man får en mere dækkende og nuanceret beskrivelse, hvis man anvender en flerhed af teorier og en flerhed af metoder. ... Det blev fra starten bestemt, at den danske Magtudredning ville anvende både teori- og metodetriangulering i sin tilgang ..." s. 7 Formuleringerne hænger godt sammen med den konkurrerende pluralisme, som præger den dahlske og den liberale demokratiopfattelse. Og til denne sammenhæng føjes lidt senere endnu et element, der allerede er fremhævet ovenfor, "at frugtbar teoriudvikling i samfundsvidenskaberne må foregå i nær forbindelse med empirisk forskning." (s. 8) Igennem bogens mange bidrag behandler de 18 forfattere som nævnt en lang række problemstillinger inden for denne ramme, og man kunne forledes til at se de forskellige bud her og i deres senere

³³ Barth, Moene, Wallerstein op.cit. s. 131, og Olof Petersson, anmeldelse af Erik Damgaard, Folkets styre, Magt og ansvar i dansk politik i: Politik s. 343-345, her s. 343.

tilsvarende værker som netop forskellige sigtelinier eller bud i trianguleringen af hele udredningen.

Imidlertid er der en grundlæggende misforståelse på spil her. Ikke alle målepunkter, 'postamenter', og målinger er lige gode og ikke alle målinger bidrager til at give "en mere dækkende og nuanceret beskrivelse". Spådomskunst eller skønlitterære ytringer er således ikke rimelige sigtepunkter i denne sammenhæng. Forskningsledelsen kan ikke fralægge sig ansvaret for, at målingerne i sig selv står mål med grundlæggende faglige standarder, f.eks. ikke er snyd eller digt eller udelader vigtige informationer. Og da dette ikke er muligt at sikre i praksis, da både snyd, digt og videnskabelige moral og standarder er elastiske begreber, må målingerne netop sættes op imod hinanden, forholde sig til hinanden, som i det smukke men falske billede af landmålerens triangulering af Danmark i slutningen af 1800-tallet. Her blev postamenterne lagt ud for at sikre de enkelte målingers pålidelighed. Denne interne kontrol med de enkelte bidrags faglige i.e. geodætiske pålidelighed, er ikke sikret i samfundsvidenskaberne, men bidragenes legitimitet som forskning sikres ved trianguleringsmetaforen. Nogle og tres samfundsvidenskabelige værker uden andet end positive interne referencer er et monstrum af sovjetiske dimensioner. Der er hverken ved forskningsdesignet som her med trianguleringsmetaforen eller ved den institutionelle design i form af eksterne deltagere/kritikere eller systematiske faglige seminarer ved udgivelser, reviewprocedurer eller ved opsamlende kritiske surveys eller review-artikler søgt gjort noget, der kunne modificere denne anklage om monstrøsitet.

Den manglende interne kritik og den fraværende tvang til gensidige reference, den legitimitet, deltagelse i magtudredningen giver, og den ansvarsfritagelse, som det indholdstomme trianguleringsbegreb bevirker, skaber et egentligt postmoderne socialt rum, hvor alt er fortolkning³⁴. Det ene bud er lige så interessant og har ligeså stor

³⁴ Med egentlig mener jeg, at der ikke blot er tale om en overfladisk periodeafgrænsning, men om et socialt rum, skabt af den særlige filosofiske modebølge som hærger humaniora og dele af samfundsvidenskaben også under navne som social konstruktivisme og visse former for diskursanalyse især med hensyn til metodespørgsmål. For en kort, instruktiv og dækkende fremstilling af denne strømning se Brandes-prismodtager, lektor Hans Hauge Aarhus Universitet, Alt er fortolkning Informations kronik 9.-10. November 2002. Jeg har som nævnt undladt at behandle den type undersøgelser her, men se for en samlet kritik af disse metodiske problemer min, *Diskurskritik – om 'italoesættelse' af grænserne for fortolkning*, Skriftserie fra Roskilde Universitetsbibliotek nr. 40, 2003.

udsagnskraft som det andet. Fra dette postmoderne beskyttede værksted kan en forskningsledelse så helt legitimt vælge, hvad den nu har lyst til at udgive uden at lade sig genere af viden eller mistanke om, at andre har diskuteret, undersøgt, afvist eller ødelæggende kritiseret det valgte.

Desværre skæmmer den type af mondæne trinaguleringsøvelser også den gode bog, Torben Beck Jørgensen har redigeret, *På sporet af en offentlig identitet*. Den ”handler om værdier i den offentlige sektor. Altså ikke om hvilke ydelser der produceres i den offentlige sektor, men om hvilke hensyn der skal tages, eller hvilke principper der skal følges, når man producerer.” (s. 11) Læst i sammenhæng med Grønnegård Christensens *Velfærdsstatens institutioner* er der mulighed for virkelig relevant triangulering, tværgående, krydsende, provokerende og oplysende, ja mytedræbende samlæsning af høj kvalitet. De første kapitlers gennemgang af problemstillingen og af den historiske udvikling fra kampen for retsstaten til kampen for markedsstaten eller New public management er instruktiv og fin. Herefter følger instruktive kapitler om de empiriske survey undersøgelser, der danner grundlaget for bestemmelsen af de offentligt ansattes værdihierarkier. Undersøgelserne kan formodentlig kritiseres på mange måder – jeg kan f.eks. hverken forstå eller bruge de statsmodeller, der arbejdes med – men igen er trianguleringen velegnet, fordi de to analysestrategier kan læses sammen og kommenteres sammen siden hen – og fordi det faglige grundlag er til stede. Man kan se, hvad præmisserne for konklusionerne er, og man kan vurdere udsagnskraften. Derimod virker kapitlet af Gitte Lindermann og Torben Beck Jørgensen *På besøg: Typiske offentlige organisationer og deres vurderinger*, påklistret og som en uproduktiv eller dårlig provokation. Man vil ”aflæse offentlige organisationers værdier ’on the spot’: at besøge dem, se, lytte, snuse, tale, læse for at se om vi på den måde får et anderledes billede ...” (s.166). Fire forskellige institutioner besøges, herunder et bibliotek. Til besøget er der samtidig klippet forskellige udsagn fra bibliotekarer og tidligere undersøgelser med interview med biblioteksfolk. Jeg har været 30 år i branchen, og billedet, der er opsuset, er overfladisk på en uinteressant måde og udtryk for manglende lugtesans i forhold til sektorens problemer. Og det værste er naturligvis, at det er umuligt at kritisere med alternative data, fordi de blot vil være lige så usystematisk håndplukket, som de her bragte. (Det er artiklens metodiske grundlag der

gør denne ligegyldige personlige erfaring relevant.) De andre tre snuseprøver, kirken, fængslet og hospitalet kan naturligvis være bedre – det interessante er, at det ikke er til at afgøre, heller ikke selvom man var præst, fange eller læge. For at vende tilbage til landmålermetaforen så har dette intet med triangulering at gøre, men svarer til, at en af landmålerne sigter direkte op i luften eller, at alle landmålere vilkårligt flytter postamentene.

Bogens opsamling med forsøg på at sætte fingeren på, hvilke værdier der er på vej ind, og hvilke dele af arvesølvet der er dømt ude, er både spændende og meget aktuell. Som i bogen om *Velfærdsstatens institutioner* er der ingen lette løsninger, men nok nogle skræmmende mulige perspektiver. Det kan med rette hævdes, at det kun er de offentligt ansattes og især chefernes egenforståelse, der er belyst og ikke deres adfærd. Man kan også fæstne sig ved, at der ikke er gjort meget for at konfrontere dette selvbillede med de ansattes faktiske adfærd. På nogle områder vil en sådan konfrontation være interessant: Tim Knudsen har i *Offentlighed i det offentlige* skrevet om udviklingen i de skandinaviske lande, men især de danske (træge) juridiske og politiske forestillinger om offentlighed i offentlige anliggender. Det er en kortfattet og nærmest pointeret historie, og sigtet er at belyse ”historiens magt”, eller hvilken rolle etableringen af institutioner spiller selv, når de formelt ændres eller fjernes. Der er meget få overvejelser over, hvorfor embedsmænd er indfanget af historien, eller hvilke interesser den restriktive danske praksis i relation til offentlighed tjener. Bedst kommer disse interesser til syne i gennemgangen af de gode viljers nederlag i lovmaskineriet.

Diskussionen af embedsmandsrollen, herunder modsætningen mellem en restriktiv praksis og det nævnte selvbillede, falder derfor ud, så eftertrykkeligt, at Torben Beck Jørgensens arbejder end ikke er nævnt. Det samme gælder omvendt mht. Knudsens bog, som slutter med at beklage, at modsætningerne mellem forskellige tilgange til studiet af de offentlige institutioners udvikling (in casu institutionel træghed) ikke er afklarede (s. 127). En start på en sådan afklaring kunne være, at danske forskere begyndte at forholde sig kritisk vurderende til hinandens arbejder – Grønnegårds Christensens public choice-orienterede analyser er ikke diskuteret hverken i Beck Jørgensens (sociologisk) eller i Knudsens (historisk) orienterede analyser og omvendt. Diskussionen af disse analyser af

forvaltningen skal ikke skjule, at den største mangel ved Magtudredningen i mine øjne er de manglende analyser af magten i de kommunale og statslige embedsværker. Embedsmændenes magt er stadig underbelyst trods konstante antydninger af, hvor vigtigt dette område er.

God og oplysende – i dette ords emfatiske betydning: kritisk og udviklende for omverdensforståelsen – forskning, som politikere og journalister i stedet for at surmule skulle kaste sig over, er også lavet af en anden af forskningsledelsens medlemmer, Peter Munk Christiansen, denne gang sammen med Asbjørn Sonne Nørgaard: *Faste forhold – flygtige forbindelser, stat og interesseorganisationer i Danmark i de 20. Århundrede*. Det drejer sig om analysen af et af samfundsvidenskabens centrale emner, korporatismen og interesseorganisationernes indflydelse på de politiske beslutninger og deres implementering. Vi får det hele med, både det historiske forløb og forskningens forløb, og også de for de to forskere kendte forsigtige formuleringer om de statistiske analysers begrænsede udsagnskraft og kritiske udfald mod andres generaliseringer (kendt fra *Den danske elite* og fra de samme forfatteres bog *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*). Hvor forsigtigheden i opsummeringsbindet bliver uspiselig kold grød, bliver den i forbindelse med konkrete metodiske overvejelser velmagende og livgivende føde for forskningen. Der er både tale om opsamling på eksisterende forskning og nye undersøgelser af tesen om, at korporatismen og neokorporatismen er død eller i al fald under afvikling til fordel for et løsere system af mere flygtige forbindelser. Bogen burde allerede være et standardværk. Det vil sige, den er et must for alle, der vil beskæftige sig forskningsmæssigt med de ”overordnede samfundsændringer”, også forskningsledelser.

Den centrale konklusion er, at de seneste 25 års opblødning af de faste forbindelser, hvad forfatterne kalder øget pluralisme med færre privilegier til de i forvejen privilegerede organisationer, en bredere kamp om indflydelse, ikke har ført til fladere, ikke-hierarkiske netværk: ”Hvor organisationerne generelt er blevet mere aktive i deres samspil med offentlige myndigheder, har de ikke alle været lige succesfulde. Ligesom ”avkorporatiseringen” i Sverige har den øgede pluralisme i Danmark ført til større ulighed i organisationernes samspil med myndighederne. Og som i Sverige har den

øgede pluralisme også ført til, at organisationernes klassiske ressourcer er blevet mere afgørende for at opnå tæt integration med de statslige myndigheder.” (s. 227) Eller som de hedder et par sider før ”Den generelle stigning i samspillet med politikerne er altså ujævnt fordelt og har ikke resulteret i større lighed.” (s. 224), hvilket yderligere understreges af, at kontakten med den EU-relaterede beslutningsproces øger denne ulighed. (s. 225) Jeg har ingen steder i diskussionen af nye samfundsfaser, informationssamfund og netværksdannelser set denne konklusion inkorporeret og/eller kritiseret. Man kan selvfølgelig mene, at forskernes indsigt blot er almen kendt viden. Men det forholder sig faktisk sådan, at det netop i den akademiske verden er god latin at tale om alle mulige samfundstyper, hvis karakteristika netop er nedbrydning af de klassiske hierarkier, f.eks. i netværkssamfundets påståede falde strukturer, på trods af de konstaterede centraliseringstendenser. Professor Eva Sørensen, RUC, skriver således som mange andre: ”Der er imidlertid også sket en ændring i hvad det er for nogle private aktører, der er i samspil med de statslige aktører. Mens interesseorganisationerne før spillede en altdominerende rolle som statslig samarbejdspartner, er der i dag ved at udvikle sig en langt mere mangfoldig deltagerkreds. Kriterierne for udvælgelsen af disse aktører synes ikke længere så meget at være spørgsmålet om, hvem de repræsenterer som spørgsmålet om, i hvilken grad de er berørt af, eller kan bidrage til løsningen af en given problemstilling.”³⁵ Der er ikke selv i ordets bredeste forstand noget empirisk belæg for udsagnet, hvilket snarere gør det til mainstream politikvidenskab end til et karakteristisk træk ved forfatterens diskursteoretiske ståsted.

Men den umisforståelige konklusion af undersøgelserne i *Faste forhold* får heller ingen indflydelse på Forskningsledelsens overvejelser over det robuste og levedygtige demokratiske system, som jo bl.a. baserer sig på Goul Andersens analyser af, at uligheden blandt borgerne ikke er stigende. Her har vi centrale politiske aktører, som ikke er det mindste præget af informationssamfundets mangel på sikkerhed om, hvad der er ”politiske autoriteter”, eller ”hvad det er for fællesskaber, hvis interesser skal

³⁵ *Politikerne og netværksdemokratiet - Fra suveræn politiker til meta-guvernør*, Jurist- og økonomiforbundets forlag, Kbh. 2002 s. 81. For en uddybende kritik de metodiske problemer som samme forfatters teoretiske ståsted, diskursteorien, producerer se min *Diskurskritik* op. cit. s. 54-60

formuleres i forhold til en given politisk autoritet.”³⁶ Det er aktører, hvis magt efter Matthæus princippet er yderligere forøget, og hvis uigennemskuelige og nu mere magtfulde fortolknings-, påvirknings-, dagsordensættende-, gennemførelsmæssige og ukontrollable indflydelseskanaler er blevet udvidet. Det er herfra, fremtidige påstande om overordnede samfundsmæssige ændringer skal tage deres udgangspunkt. Jeg er overbevist om, at man kan rette vigtige indvendinger mod *Faste forhold* af metodisk og historisk art, og at mange blot vil være uenige i den vægt, korporative strukturer tillægges, men man kan ikke inden for den videnskabelige diskurs eller det videnskabelige samfunds rammer fortie *Faste forhold og flygtige forbindelser*. Eller rettere: Det har vist sig, at det kan man i Magtudredningens regi.

At det ikke betyder, at alle de stærke aktører på den politiske scene er blevet stærkere set i relation til de politiske beslutninger, vises yderligere i den nævnte bog af de samme forfattere med den bibelske titel *De som meget har ...*. Det drejer sig om store virksomheders målbare politiske magt, og undersøgelsen er parallel til Per Bojes artikel *Den økonomiske magts politiske afmagt?*³⁷ På den ene side understreger den første bog, at ”De helt store virksomheder er ... i en klasse for sig. De har en bredde og intensitet i deres politiske strategier, som gør dem til væsentlige aktører, når der skal træffes politiske beslutninger, der også rækker ud over afgørelsen af enkeltsager.” (s. 95), og at koncentrationen i erhvervslivet har været stigende, og endelig at det er ”... især de allerstørste virksomheder, der anvender et bredt spekter af indflydelsesstrategier i deres forsøg på at få myndighederne i tale og få dem til at lytte til virksomhedens synspunkter. Der er således ingen tvivl om, at de største blandt de store virksomheder har gode chancer for at gøre deres politiske indflydelse gældende.” (s. 96). På den anden side understreger det andet arbejde, en policy analyse, *Den økonomiske magts politiske afmagt*, som følger en bestemt lovgivning gennem 100 år, konkurrencelovgivningen, at de store virksomheders og arbejdsgiverorganisationers magt ikke er ubegrænset – de store ressourcer og potentialer indløses ikke altid eller ikke nødvendigvis på

³⁶ Jens Hoff op.cit. s. 145. Da denne artikel er den eneste, der eksplicit forholder sig til det centrale begreb, alle andre benytter sig af, er det en endnu større undladessynd, at den yderligere hierarkisering og tilspidsning af de traditionelle politiske jernrekanter ikke kommenteres.

³⁷ Den økonomiske magts politiske afmagt? Et studie i dansk konkurrencelovgivnings udformning i det 20. Århundrede, kapitel 12 i: *På sporet af magten*. Artiklen refererer til en kommende udgivelse i magtudredningen af Per Boje og Morten Kallerup, *Marked, erhvervsliv og stat*.

tilfredsstillende maner: ”Vurderet alene ud fra konkurrencelovgivningens historie er det store erhvervslivs magt blevet svækket” hedder det i konklusionens første del, hvor man naturligvis fæstner sig ved indholdet og dets begrænsning ”alene”. Men 10 linier længere nede går det meget symptomatisk galt alene, fordi alene forsvinder: ”Den økonomiske magt har ikke været politisk afmægtig, men den økonomiske magt har i løbet af det 20. Århundrede mistet politisk magt.” (s. 174) For den danske politiske offentlighed, som altid har de internationalt vurderet grinagtige forhandlinger om olie i baghovedet, er det godt at blive mindet om, at der måske er tale om et særtilfælde. Det ville være godt, hvis Per Boje havde haft *De som har ...* i hånden til diskussion. Men i forhold til Magtudredningens konkluderende bind betyder det alligevel ikke så meget. Her anvendes en anden variant end fortielsen. I opsummeringens afsnit om forholdet mellem staten og interesseorganisationerne refereres de her omtalte 3 arbejder: ”Der er mange tegn på, at dets (erhvervslivets) styrke er øget” (s. 376), og det refereres, at de store blandt de store har stigende indflydelse også på interesseorganisationerne. De uformelle netværk nævnes ikke – heller ikke, at man ikke har undersøgt dem – men netop **grænserne** for den politiske indflydelse nævnes med konkurrencelovgivningseksemplet. Så langt så godt. I den afsluttende besvarelse af spørgsmålet ”Hvordan er det gået med demokratiet?” omhandlende lige rettigheder, frie meningsdannelser, lige deltagelse og andre centrale problemfelter er problemstillingen om de stores stigende magtpotentialer forsvundet.³⁸

I forbindelse med diskussionen af netværk er der to yderligere interessante forhold. Dels hedder det i *De som har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*, i forbindelse med diskussionen af brugen af professionelle lobbyister, som ikke tilskrives den store betydning, ”Professionelle kommunikationsfirmaer hjælper ofte virksomhederne med at formulere deres argumenter, og ganske ofte foranstalter konsulenterne selvstændige undersøgelser og inddrager eksperter for at befæste argumentationen yderligere. Via deres netværk etablerer de også direkte kontakter mellem virksomheder og politiske og administrative beslutningstagere.” (s. 70) Det er

³⁸ Det gælder også det groteske og tidligere omtalte afsnit *Magten* s. 396 f., hvor sloganet ’Magten har jeg selv’ bliver fremstillet. Her måtte konklusionerne fra de nævnte bøger i al fald have ført til, at man fremhævede diskrepansen mellem forestillingen om magten og elementer (her de økonomiske) af denne magts reelle fordeling.

uklart, hvad forfatterne (hvoraf én jo også er forfatter til *Den danske elite*) kalder denne type netværk, men uformelt netværk er et rimeligt bud. Den særlige betydning af dette netværk fremgår af teksten selv - og måske en enkelt tanke på tilstandene i den amerikanske branche, der indeholder political advertizing, consultancy, campaign management osv. Men desuden tages analysen af netop netværk op i Thomas Schøtts bog *Den økonomiske elites netværk* på en måde, som stiller det centrale spørgsmål til forskningsledelsen om prioriteringen af de 50 mill. Er det tekniske eller metodiske problemer i Schøtts matematisk inspirerede netværksanalyse,³⁹ der har afholdt ledelsen fra at satse midler på at udvide netværksanalysen, som udelukkende drejer sig om virksomhedsledere og koncentrationen af potentielle indflydelseskanaler til også at omfatte uformelle netværk af VL-typen? Mere end 2000 navne er jo tilgængelige – 5 gange så mange som i Schøtts analyse - og sådanne muligvis særligt indflydelsesrige, næsten postmoderne eller i al fald informationssamfundslignende netværk som kommunikationsfirmaers ansatte byder sig til? I al fald er Schøtts lidenskabsløse applicering af matematiske modeller på dette sprængfarlige emne en lille perle, som umiddelbart ser ud til at bekræfte vigtige tese i *De som har ...* - der tro det eller ej ikke er omtalt i bogen et vice versa. Konklusionen på *Den økonomiske elites netværk* lyder "... erhvervslivets mest centrale ledere danner en inderkreds, der er tæt sammenknyttet. ... Eliten har endvidere en indre gruppering i en inderkreds af de mest centrale ledere og en yderkreds af mindre centrale ledere. ... Eliten er opbygget som et hierarki af grupper med indbyrdes rangorden." (s. 42) Anmelderen af Schøtts bog i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* formaster sig til at sige, at det ville være interessant – en række hårde kritiske kommentarer ufortalt – at lave en sammenligning med forholdene i andre lande med de redskaber, Schøtt anvender. Magtudredningerne i Norge og Sverige falder måske nogen ind, men deres eliteundersøgelser nævnes ikke af Schøtt!

For mig at se har forskningsledelsen skabt sig selv og hele udredningen et problem. For det første ved at afvise at lytte til og indgå i kritisk dialog med kritikere, der hævder, at der er tale om bevidst forsømmelse, eller at der slet ikke er foretaget analyser af den økonomiske magt. For det andet ved at undlade at tage højde for eller bearbejde den

³⁹ Se anmeldelsen af Hans Ejvind Hansen, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 2003 nr. 1 s. 136 f. Jf. også den tidligere omtalte positive vurdering af muligheden for en analyse af VL-grupperne i Notat nr. 10 fra Magtudredningen.

situation, som er opstået med den påståede manglende interesse for at lave økonomisk magtforskning. Jeg har nævnt brugen af Schøtts eller andres modeller til at inddrage økonomiske eller erhvervsmæssige netværk i analysen, men mulighederne for at inddrage udenlandske forskere eller udenlandske undersøgelser og –metoder burde vel også kommenteres af ledelsen. Endelig har forskningsledelsen efter min vurdering ikke gjort tilstrækkeligt for i opsummeringsbindets, *Magt og demokratis* kapitel 11 (s. 205-211), hvor de private virksomheder og magten behandles, at tage højde for kritikken. Et selvstændigt kapitel med inddragelse af både skandinavisk litteratur (ikke kun med enkelte referencer, som det sker af og til, men med diskussion af undersøgelsesnes konklusioner og metoder) samt oversigt over den eksisterende danske litteratur ville have været en god ide. Men måske er det viljen, der har manglet, og ikke de gode ideer. I al fald fremturer forskningsledelsen med at gentage de problematiske konklusioner fra *Den danske elite* med udeladelse af det centrale forbehold – de uformelle netværk er ikke undersøgt. Selve argumentations- eller snarere fremstillingsformen er karakteristisk. Udgangspunkt er omtale af den danske centrale elite (75 personer) fra Schøtts undersøgelse *Den økonomiske elites netværk*, der her kaldes et ”integreret netværk med overlappende bestyrelsesposter” inspireret af en norsk undersøgelse om ”overlappende styremedlemskab”, som citeres ganske korrekt for følgende opfattelse, at det ”faktisk giver indflydelse at være en del af et netværk gennem overlappende bestyrelsesposter. (Grønmo og Løyning 2003: 103 ff.)”. Umiddelbart herefter hedder det sammenfattende: ”Men har de – og den øvrige erhvervselite – også politisk magt? Man kan først bemærke sig, at der på eliteplan kun er forholdsvis få overlappende medlemskaber mellem erhvervslivets og de politiske og administrative eliter. På tværs af elitegrupperne er der altså målt på denne måde ikke tegn på udtalt sammenspisthed, og over tid er den faktisk blevet mindre”. (s. 207) Spørgsmålet stiller sig selv: Hvorfor er det ”integrerede netværk af overlappende bestyrelsesposter”, som i den norske undersøgelse ’faktisk’ har vist sig at give indflydelse, ikke prioriteret som forskningsopgave i den danske udredning?

I den udstrækning Magtudredningen skal udtale sig om magtens fordeling i Danmark, er det stærkt kritisabelt nærmende sig det helt uacceptable, at den ikke har fundet anledning til grundigt at diskutere den nævnte undersøgelse af Grønmo og Løyning,

Sosiale netværk og økonomisk magt, hvis forord er skrevet i oktober 2002.⁴⁰ Bogens hovedfokus er Granovetters teori om 'styrken ved de svage netværk', hvis primære funktion er at formidle information og viden og sociale fælles holdninger – i bogen nævnes statslige udvalg og kommissioner men det kunne vel også være VL-grupper? Netværksanalysen i bogen er af samme type som Schøtts *Den økonomiske elites netværk*, og hele analysen er en argumentation for vigtigheden af at udvide analysen af den danske elite med nye undersøgelser. Jeg argumenterer ikke for, at den norske elite- og bestyrelsessammenfalds-undersøgelse er specielt interessant (den er ikke til anmeldelse her), eller at den danske ditto er specielt dårlig (jeg har omtalt den) eller, at eliteundersøgelser i den af forskningsledelsen flere gange (f.eks. s. 207) latterliggjorte Helge-Andersen-Hvem-ejer-Danmark-aftapning (som vel kun kan vurderes i sin historiske kontekst, hvilket ikke sker) er specielt interessante.

Jeg anklager forskningsledelsen for ikke at argumentere overhovedet, men i stedet politisere alle tre undersøgelser i ordets værste forstand. Det er forstemmende, fordi jeg fra f.eks. Munk Christiansens arbejder med både korporatisme og elitestudier ved, at han har interessante og velfunderede argumenter, som tilsyneladende blot ikke er politisk korrekte, eller som har måttet vige for andre eller andres hensyn? Det er også forstemmende, fordi man kan forudsige, at der kommer en fagligt uinteressant debat om monopolkapitalens magt i form af en formelt og snævert set, fagligt berettiget kritik af forskningsledelsen.

5. Magtudredningen som politisk mytedræber og –skaber

I sin anmeldelse af Erik Damgårds bog *Folkets styre*, hvis titel selvbevidst spiller på Damgårds tidligere klassiker *Folkets veje*, skriver den svenske Magtutrednings leder Olof Petersson om 'statsvetarveteranens bog: "Den som er ude efter en kondenseret, skarpsindig og lettilgængelig oversigt over, hvad dagens forskning siger om det repræsentative demokrati i dansk aftapning behøver nu ikke at vente længere"⁴¹ Det er

⁴⁰ Undertitlen er *Overlappende styremedlemskap mellom norske bedrifter 1970-20*, Fagbokforlaget, Oslo 2003. Jeg har svært ved at forstå, at indledningskapitlets kompakte diskussion om forskning i økonomisk magt og netværksteoriene slet ikke har inspireret forskningsledelsen f.eks. sammen med Swedbergs artikel om 'Økonomisk magt' i Olof Petersson (red.) *Maktbegreppet*, fra den svenske maktutredning, op.cit. s. 238-259 til nogle skriftlige overvejelser eller i det mindste stemt den til en lidt mere ydmyg holdning til spørgsmålet om de særlige former, hvori økonomisk magt gør sig gældende.

⁴¹ Op. cit. Politica oktober 2003 nr. 3 s. 344

jeg enig i. Det er en teoretisk vedkommende og mht. empiriske undersøgelser omfattende bog om Folketinget. Igen en klassiker. Olof Petersson fremhæver i sin anmeldelse politikernes mandat til de nordiske magtudredninger. Der fokuseres her alt for meget på de eksterne årsager til demokratiets krise eller problemfyldte situation. En del af de alvorligste problemer er skabt af det politiske system selv :”Vor svenske magtudredning udmundede i konklusionen, at institutionel træghed og politikens manglende formåen til kritisk at analysere sig selv var en vigtig årsag til systemets krise.” Helt ned i sin skriftlige form er Damgård anti-alarmist, som også Petersson påpeger. Men de problemer, han opregner, er alvorlige nok: Partisystemets fragmentering, rekrutteringsvanskeligheder til alle typer politiske poster, mindretalsregeringssystemets perfektionering i og med, at regeringen kan lide systematiske nederlag, og det permanente misforhold mellem Folketing og befolkning i EU-spørgsmålet. Det fører til overvejelser af regler til at fremme to-partisystemer og andre majoritetsskabende institutioner. (s. 148 ff.)

Jeg ser ingen af disse overvejelser taget op i slutrapportens, *Magt og demokratis*, slutkapitel eller i kapitel 7 om Folketinget. Men da det heller ikke spiller nogen rolle, skal jeg for den gode sags skyld, fremhæve et andet af Damgårds sikkert veteran-agtige bekymringspunkter i *Folkets styre – magt og ansvar i dansk politik*, som også er gledet ud på trods af, at substansen behandles flere gange af forskningsledelsen, nemlig medierne. I forbindelse med en undersøgelse af folketingsmedlemmers opfattelse af mediernes optræden som ”egentlige deltagere i det politiske spil” skriver Damgård, at medlemmernes opfattelse stemmer over ens med andre undersøgelser, der har tillagt journalister og medier indflydelse på politiske beslutninger: ”Resultaterne rejser et vigtigt demokratisk problem om, hvem der skal vogte vogterne. .. (det er) stadig et uafklaret spørgsmål, hvem der skal holde journalisterne og medierne til regnskab.” (s. 58). Og efter en gennemgang af andre demokratiske problemer konkluderes helt parallelt med Hjarvads udsagn i Magtudredningens første bog *Demokratisk udfordring*: ”Men mediernes store politiske indflydelse er problematisk i et demokratisk perspektiv”. (s. 61) Der er i opsummeringen end ikke en reference til, at Damgård mener således endsige en kritisk diskussion af ham og de undersøgelser, der siger noget andet, og som forskningsledelsen lægger vægt på i de ovenfor anførte relevante afsnit.

(kapitel 12, s. 377 og s. 400). Magtudredningen har været så optaget af de anti-alarmistiske dele af Damgårds konkluderende sætninger, at den har glemt de sidste i sine politik-anbefalinger inden for dette område som inden for de mange andre, der er nævnt ovenfor:

”... Hovedbudskabet er, at situationen ikke er så faretruende, som man under tiden får indtryk af. På mange mere konkrete punkter er der imidlertid stof til overvejelser i diskussioner om folkestyrets fremtid. Det gælder bl.a. mediernes rolle, selvstændige statslige virksomheder, EU-medlemskabet og anvendelsen af folkeafstemninger i den forbindelse, rekrutteringen af folketingsmedlemmer, parlamentarismens virkemåde og udviklingen af forholdet mellem ministre og embedsmænd.” (s. 156) Det ligner oplægget til den Magtudredning, som politikerne ikke kunne tage sig sammen til at kræve.

I en artikel om den norske magtudredning beskriver Olof Petersson, hvordan han langsomt får kolde fødder i sin læsning af værket. Først bliver han imponeret, men ”trods alle disse ydre tegn på fremgang, er det alligevel en følelse af skuffelse, der præger min læsning ... er dette virkelig den rimeligste tolkning af det norske folkestyres aktuelle situation? ... Det er frem for alt entydigheden i tolkningerne som vækker min mistanke. ... De alternative tolkninger marginaliseres eller forties. ... Jo flere af sådanne forenklinger og fortielser jeg opdagede under læsningen, desto mere skeptisk er jeg blevet til Makt- og demokratiutredningens hovedkonklusioner.”⁴² Jeg har det nøjagtig lige sådan med den danske udredning. Petersson vender systematisk den norske udrednings konklusion fra dens krise- eller forvitringstese til en positiv modsætningsfyldt udviklingstese og postulerer at det kan gøres med baggrund i de enkelte forskningsundersøgelser. Jeg hævder, at det samme kan gøres med den danske udrednings jubelidiottese bare med modsat fortegn, stadig med henvisning til udredningens egne resultater. Også Peterssons ildevarslede slutpointe om, at forudsigelsen af folkestyrets forvitring risikerer at blive selvforstærkende: ”Makt- og demokratiutredningen risikerer selv at blive et en del af det problem den beskriver.” kan bruges med modsat fortegn om den danske forskningsledelses postmoderne cafe-

⁴² Den sista maktutredningen ? i: Nytt Norsk Tidsskrift 4/2003 s. 351-362, her s. 352

filosofi: Magten – den har jeg. Det sunde, robuste og levedygtige danske politiske system og de stadig mere ligeværdige og magtfulde borgere risikerer simpelthen at falde om af en form for velvære, som det europæiske demokratis første praktikere kaldte hybris.

Sådan kan en anmeldelse ikke slutte, og en så infam afslutning fordrer selvfølgelig endnu et pladskrævende eksempel, for det antydes, at der stikkes noget under stolen. I sin fremragende oversigt over de sidste 25 års politologiske undersøgelser over danskernes politiske holdninger til de fremmede, indvandringen eller minoriteterne, viser Goul Andersen endnu en gang sin evne til både at overskue tilsyneladende modsatrettede data og debunke og ødelægge politiske myter.⁴³ Her går det ud over myterne om danskernes i europæisk sammenhæng særlige og stigende fremmedhad, som vises at være stabil og på linie med andre landes. Forklaringerne på de faktiske udsving virker overbevisende, og der er, som også Togeby flere gange har vist, endvidere tegn på, at en øget integration i sig selv gennem øget kendskab vil øge integrationen og mindske xenofobien.

Men på eet punkt er der et sprængfarligt og særligt dansk fænomen: En stor gruppe af de adspurgte udviser en systematisk og stigende modvilje mod islam – ikke mod pakistanere, arabere, tyrkere osv., men mod muslimer. ”Det er kendetegnende for danskerne, at deres holdning til religion og dens betydning for konflikt og intolerance er den mest negative blandt alle ca. 30 lande.” Men den generelle modvilje mod religion er særlig udtalt i forhold til islam, hvor en undersøgelse viser, at kun 20 % af de adspurgte vurderer islam positivt eller neutralt. ”Når man skal forklare danskernes negative syn på islam, er det dog tydeligt, at den ’almindelige’ etniske fordom ikke slår til. Ved en multivariat analyse har danskernes generelle syn på religion lige så stor effekt på holdningen til islam som opfattelsen af, at indvandringen truer den danske egenart. Det ser således ud som om danskerne ud over en generel modvilje mod indvandrere har en særlig modvilje mod islam, som ikke lader sig reducere til endnu et udslag af etnisk intolerance, men også har at gøre med fordomme om islam som restriktiv religion,

⁴³ AMID Working Paper Series 17/2002, *Danskernes holdninger til indvandrere. En oversigt*. Papiret er lavet på opdrag fra og forventes udgivet af Ministeriet for flygtninge, indvandrere og integration i løbet af efteråret 2002, s. 1. Jeg har ikke fundet henvisninger hverken til det ene eller det andet dokument.

parret med en generel modvilje mod religion i det hele taget, hvis den gør krav på at blive taget alvorligt.”⁴⁴ Overskriften på det indskud, hvorfra dette er hentet, er ’En note om islamofobi’. Problemet, som her skal fremhæves, er, at jeg ingen steder i *Magt og demokrati* har set dette særkende ved det danske politiske sociologiske landskab fremhævet trods dets stærkt modsætningsskabende potentiale – den muslimske fundamentalismes tiltrækningskraft kunne tænkes forstærket ved en uforstående men udbredt og rigoristisk afvisning af religion og især islam.

Men måske ville det mytiske billede af den struttende sunde og robuste danske demokrat, der relativt set målt på alle dimensioner er blevet mere lige med de privilegerede, have lidt skade, hvis hendes sorte sjæl på dette punkt var blevet fremhævet?

Afslutningsvis er der kun at understrege, at problemet med Magtudredningens slappe skønmaleri og harmoniseringsprog måske havde været til at overse, hvis der ikke havde været flere problemer end dem, jeg har nævnt, hvoraf nogle sikkert kan om ikke afvises så afbødes med henvisning til, at sagen er behandlet andetsteds i de 65 bind. Men det rigtigt alvorlige er, at problemer som de hidtil omhandlede formelig vælter op, når man læser videre uanset, hvor man vender sig. Næste bog på min liste, som skulle nåes inden deadline, var Lars Torpes og Torben K. Kjeldgaards *Foreningssamfundets sociale kapital*. Igen vokser undren til mistillid til tilstandsrapporten, fordi denne rapports spagfærdige og langt fra entydig kritiske konklusioner, heller ikke er med i *Demokrati og Magt i Danmarks* opsummerende afslutningskapitel. Udeladelsen sker på trods af, at konklusionen tematiserer et af politologiens slagnumre fra de sidste 10 år (Putnams *Bowling alone*), den sociale kapital som forudsætningen for, at det politiske system har et voksemedium, det civile samfund, at udvikle sig i. Det går ifølge forfatterne til *Foreningssamfundets sociale kapital* rimeligt godt i forenings-Danmark, hvis man ser på omfanget af frivilligt arbejde, men problemet er at finde ”den nye kasserer”: ”Vi står overfor et paradoks. På den ene side finder vi et lokalt

⁴⁴ Op. cit. s. 22. Hans Jørgen Nielsen refererer og kritiserer en række undersøgelser af danskernes holdninger men er enig i, at danskerne ytrer en særlig religiøs intolerance, som er tilsyneladende modsigelsesfuldt koblet til andre mere liberale holdninger i: Informations kronik Vores blakkede image 2. Juli 2002

organisationssamfund i Danmark, der mere end andre steder rummer de normative træk, vi gerne knytter til bestemmelsen af et vibrerende civilt samfund. Den anden side af mønten er imidlertid, at ”vi” tilsyneladende ikke længere gider eller orker at indtage og udfylde de positioner, der skal til for at videreføre og videreudvikle dette samfund.” (s. 70)

6. Trianguleringens mange sider

Hovedparten af de værdifulde enkeltværker, jeg har arbejdet med, ville formodentlig være udkommet alligevel. Den sammenhæng, de her er bragt i, har ikke forbedret deres kvalitet ved at tvinge dem til gensidig kritik og forholde sig til hinanden.

Opsummeringsbindet *Magt og demokrati i Danmark* og især det sidste kapitel *Magt og demokrati ved overgangen til det 21. århundrede* har derimod været direkte kontraproduktivt. Ikke blot yder det ikke de interessante blandt de behandlede undersøgelser retfærdighed, men det legitimerer betydningsfulde tendenser i samfundsforskningen til at snakke de postmodernistiske og de radikalt socialkonstruktivistiske strømninger i humaniora efter munden, og det undlader at gøre op med den traditionelle akademiske maxime: Den der lever skjult, lever godt. Kort sagt er dette misbrug fra forskningsledelsens side symboliseret ved perverteringen af trianguleringsbegrebet til at betyde, at en hvilken som helst mening om samfundet kan få videnskabelig status ved at blive inddraget i en trianguleringsøvelse med andre mere kvalificerede eller kritiske bud. Triangulering er en stærk metafor i en pluralistisk tid og kunne blive et vigtigt redskab i en kritisk modoffensiv, fordi den understreger ikke blot en epistemologisk produktiv uafklarethed og en kritisk rationalistisk opfattelse af kritikens uomgængelighed, men også fordi den fokuserer på de mange vinklers interne relationer: De enkelte metodiske tilgange forpligter sig på hinanden ikke til enighed, men til midlertidig kritisk balance. Med postmoderne lethed er triangulering i Magtudredningens regi blevet til nivellering og strangulering.

Og endelig videnskabspolitisk set: Magtudredningens magt blev ikke brugt til at bryde med det spor, hvori det meste samfundsvidenskabelig forskning foregår i form af stadig mere og stadig hurtigere produceret ukritisk (i omtalte forstand) videnskabeligt arbejde, der ikke forholder sig til andres arbejde som andet end enten meriteringsmarkeringer

eller kollegiale hilsner. Magtudredningen kunne have forsøgt sig med en ny form for kritisk offentlighed og en ny institutionalisering af det videnskabelige arbejdes kernefunktion, den permanente kritik.

Nils Bredsdorff er Ph. d. i forvaltningsvidenskab, lektor og forskningsbibliotekar inden for politik og økonomi ved Roskilde Universitetsbibliotek.

Litteratur

Magtudredningens publikationer:

I nogenlunde kronologisk orden. Forfattere i de enkelte samlebind er ikke nævnt særskilt.

Peter Munk Christiansen m.fl.(red.): Den demokratiske udfordring
 Jens Peter Frølund Thomsen: Magt og indflydelse
 Peter Munk Christiansen m.fl.: Den danske elite
 Peter Munk Christiansen m.fl.: Faste forhold – Flygtige forbindelser
 Torben Beck Jørgensen (red.): På sporet af en offentlig identitet
 Erik Damgaard: Folkets styre
 Peter Munk Christiansen m.fl.(red.): På sporet af magten
 Tim Knudsen: Offentlighed i det offentlige
 Lise Tøgeby m.fl.: Magt og demokrati i Danmark
 Demokratiske udfordringer
 Jørgen Grønnegård Christensen: Velfærdsstatens institutioner
 Thomas Schøtt: Den økonomiske elites netværk
 Peter Munk Christiansen m.fl.: De som meget har ...
 Niels Nørgaard Kristensen: Billeder af magten, portrætter til forståelse af magt og demokrati
 Jørgen Goul Andersen: Over-Danmark og Under-Danmark.
 Lars Torpe m.fl.: Foreningssamfundets sociale kapital
 Svensson, Palle: Danskerne, magten og demokratiet

Anden litteratur:

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd: Fordeling og levevilkår, Kbh. 2004
 Beretning fra Udvalget vedrørende analyse af demokrati og magt i Danmark 19.3.97
 Barth, Erling, Kalle Moene og Michael Wallerstein, Likhed under press, Oslo 2003
 Bredsdorff, Nils: Diskurskritik – om 'italesættelse' af grænserne for fortolkning, Skriftserie fra Roskilde universitetsbibliotek nr. 40, 2003
 Dahl, Robert: The concept of power i: Behavioral science, vol 2 s. 201-215 (1957)
 Dahl, Robert: A critique of the ruling elite model in: The american political science review vol 52 no 2 s. 463-469 (jun. 1958)
 De politiske institutioner er robuste i Danmark, interview med Peter Munk Christiansen og Lise Tøgeby i: Administrativ debat nr. 4 december 2003 s. 2-7
 Engelstad, Frederik (red.): Om magt. Teori og kritikk, Ad Notam, Oslo 1999.
 Fuller, Steve: Kuhn vs Popper, The struggle for the soul of science, Icon Books, London 2003
 Goul Andersen, Jørgen., Danskernes holdninger til indvandrere. En oversigt, AMID Working Paper Series 17/2002
 Grønmo, Sigmund og Trond Løyning, Sosiale nettverk og økonomisk makt Overlappende styremedlemskap mellom norske bedrifter 1970-20, Fagbokforlaget, Oslo 2003
 Gulbrandsen, Trygve m.fl. Norske makteliter, Gyldendal, Oslo 2002
 Gundelach, Peter (red.): Danskernes værdier 1981-1999, Hans Reitzels forlag, Kbh 2002
 Halskov, Lars: Det magtfulde netværk i: E. Valeur m.fl. (red.) Magtens bog, Aschehoug, Kbh. 2002 s. 346-354
 Hansen, Hans Ejvind: Anmeldelse i: Nationaløkonomisk Tidsskrift 2003 nr. 1 s. 136 f.
 Hauge, Hans: Alt er fortolkning, Informations kronik 9.-10. November 2002

- Kvale, Steinar: Dialogue as oppression and interview research i: Nyhedsbrev 32/ center for kvalitativ metodeudvikling, 2002 s.
- Kvist, Jon, Niels Ploug, Torben Tranæs, Velfærdsstatens endeligt? Kronik i Politiken 27. Maj 2002, samt debat med Korpi 13. og 22. Juni.
- Lakatos, I. og A. Musgrave: Criticism and the Growth of Knowledge , London 1970
- Lowi, Theodore J.: The state in political science: How we become what we study i: American political science review, vol 86, 1 marts 1992 s. 1-7
- Magtudredningens notat Den danske magtudredning, 6. marts 1998
- Magtudredningens Notat nr. 7, Forskning om erhvervslivets magt/økonomisk magt, 10.december 1998
- Magtudredningens Notat nr. 10 Forskning i eliter , 10. december 1998
- Nielsen, Hans Jørgen: Informations kronik, Vores blakkede image 2. Juli 2002
- Olsen, Henning: Kvaler eller kvalitet in: Nordisk psykologi nr. 2 2002
- Petersson, Olof (red.): Maktbegreppet, Helsingborg 1989
- Petersson, Olof: anmeldelse af Erik Damgaard, Folkets styre, Magt og ansvar i dansk politik in: Politica 3/2003
- Petersson, Olof: Den sista maktutredningen ? in: Nytt Norsk Tidsskrift 4/2003 s. 351-362
- Popper, Karl R.: Kritisk rationalisme, Nyt Nordisk Forlag, Kbh. 1996
- Svensson, Palle: anmeldelse af Eva Sørensen, Politikerne og netværksdemokratiet in: Politica nr. 3/2003
- Sørensen, Eva: Politikerne og netværksdemokratiet - Fra suveræn politiker til meta-guvernør, Jurist- og økonomforbundets forlag, Kbh. 2002
- Visholm, Steen: Diskursanalyse og psykologi – samfundskritisk refleksion eller krypterede beretninger fra livet i Claustum i: Bøje Larsen og Kristine Munkgård Pedersen (red.) Diskursanalysen til debat, Nyt fra samfundsvidenskaberne, Kbh 2002
- Øllgaard, Jørgen og Mogens Ove Madsen (red.): Magt.dk – kritik af Magtudredningen, Frydenlund 2004